МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ТЕХНОЛОГІЙ І ТОРГІВЛІ
КАФЕДРА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ,
РЕСТОРАННОГО І ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Петренко Олександр Олександрович

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ

Кваліфікаційна робота
за спеціальністю 015.38 «Професійна освіта. Транспорт»

Особистий підпис _____ О.О. Петренко
(підпис) (ініціали, прізвище)

Науковий керівник _____ к.п.н., доцент В.В. Бурдун
(підпис) (посада, науковий ступінь, наукове звання, ініціали, прізвище)

Зав. кафедри _____ к.п.н., доцент В.В. Бурдун
(підпис) (посада, науковий ступінь, наукове звання, ініціали, прізвище)

Лубни – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ТЕХНОЛОГІЙ І ТОРГІВЛІ

КАФЕДРА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ, РЕСТОРАННОГО І ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Затверджую:
Директор навчально-наукового
інституту технологій і торгівлі

_____Потапенко Е.В.

Індивідуальний план здобувача
щодо виконання кваліфікаційної роботи

Петренко Олександр Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові магістранта)

1. Навчально-науковий інститут технологій і торгівлі
2. Спеціальність Професійна освіта. Транспорт
3. Кафедра професійної освіти, ресторанного і туристичного бізнесу
4. Науковий керівник Бурдун Віктор Васильович, к.п.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

5. Тема випускної кваліфікаційної роботи
Формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

6. Термін подання роботи на кафедру 22.12.2025 р.

№	*Заходи*	*Термін виконання*	*Відмітка про виконання*
1	Вибір теми кваліфікаційної роботи, вивчення наукової літератури, затвердження теми й керівника.	*27.10.2024*	
2	Отримання консультації в керівника, вивчення наукової літератури, розробка плану роботи, визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження, критеріїв оцінювання.	*17.11.2024*	

3	Робота над теоретичною частиною кваліфікаційної роботи, аналіз літературних джерел. Розробка та апробація методики дослідно-експериментальної роботи.	*08.12.2024*	
4	Подання теоретичної частини кваліфікаційної роботи для першого читання науковим керівником.	*12.01.2025*	
5	Усунення зауважень, урахування рекомендацій наукового керівника, подання теоретичної частини кваліфікаційної роботи на друге читання.	*09.02.2025*	
6	Проведення експериментальної роботи. Поетапний аналіз та обговорення її результатів.	*06.04.2025*	
7	Подання першого варіанта дослідно-експериментальної частини кваліфікаційної роботи на перевірку науковому керівникові.	*11.05.2025*	
8	Урахування рекомендацій наукового керівника, збагачення роботи додатковими дослідженнями, проведеними під час практики, підготовка варіанта роботи до попереднього захисту роботи на кафедрі.	*04.09.2025*	
9	Попередній захист роботи на кафедрі.	*25.09.2025*	
10	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахуванням рекомендацій після попереднього захисту роботи на кафедрі.	*09.10.2025*	
11	Подання кваліфікаційної роботи науковому керівникові та рецензентові на підготовку відгуку й рецензії.	*01.11.2025*	
12	Подання на кафедру остаточного варіанта кваліфікаційної роботи, підписаного магістрантом, науковим керівником і рецензентом.	*22.12.2025*	

Здобувач вищої освіти _____ **Петренко О.О.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ **Бурдун В.В.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр професійної освіти» на тему: «Формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ».

Обсяг роботи 97 сторінок, 1 ілюстрація, 10 таблиць, 50 джерел.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка здобувачів професійної освіти ЗПО.

Предмет дослідження – процес формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

Рішення поставлених завдань, перевірка результатів здійснювалася на основі використання комплексу дослідницьких методів: системний аналіз та узагальнення літератури з означеної проблеми; педагогічні спостереження, анкетування, тестування; кількісний і якісний аналіз результатів.

У кваліфікаційній роботі за допомогою аналізу було визначено, що інтерактивні методи відзначаються різноманіттям форм, що дозволяє створювати навчальне середовище, максимально наближене до умов реальної професійної комунікації.

Доведено, що цілеспрямоване формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО буде ефективним за умови: науково обґрунтованого визначення структури комунікативної компетентності та критеріїв її сформованості; розробки й впровадження структурно-функціональної моделі, що інтегрує інтерактивні методи навчання; створення мотиваційно насиченого, рефлексивно орієнтованого освітнього середовища.

КОМПЕТЕНТНІСТЬ, КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ЗДОБУВАЧІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗП(ПТ)О, ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗП(ПТ)О, ІНТЕРАКТИВНІ ВПРАВИ, ІНТЕРАКТИВНЕ НАВЧАННЯ, СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ

ЗМІСТ

ВСТУП 6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗПО ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ 11
1.1 Поняття та структура комунікативної компетентності 11
1.2 Інтерактивні методи й вправи як педагогічний інструмент розвитку комунікативних навичок 18
1.3 Структурно-функціональна модель формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ 24
Висновки до розділу 1 31
РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗПО ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ 33
2.1 Особливості реальної практики формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО 33
2.2 Експериментальна перевірка структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ 50
2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи 61
Висновки до розділу 2 72
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 77
ДОДАТКИ 84

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в Україні, пов’язані з євроінтеграцією, цифровізацією освіти та глобалізаційними викликами, зумовлюють підвищення вимог до професійної підготовки здобувачів закладів професійної освіти (ЗПО). Однією з ключових складових професійної компетентності майбутніх фахівців є комунікативна компетентність, що визначає їхню здатність ефективно взаємодіяти в колективі, вести ділові переговори, працювати з клієнтами та представляти результати власної діяльності.

Сьогоднішній ринок праці висуває до майбутнього фахівця вимоги, що виходять далеко за межі вузькопрофесійних умінь і навичок. Роботодавці дедалі частіше підкреслюють значення так званих «soft skills», серед яких провідне місце займає саме комунікативна компетентність. Успішність професійної діяльності залежить не лише від рівня теоретичної та практичної підготовки, а й від уміння ефективно взаємодіяти з колегами, керівництвом, клієнтами, вміти презентувати результати своєї роботи, аргументовано відстоювати власну позицію та конструктивно вирішувати конфлікти. Особливо це актуально у сферах, де переважає командна робота, постійна комунікація з клієнтами чи партнерами.

Для українського суспільства важливість розвитку комунікативних компетентностей у здобувачів професійної освіти підсилюється кількома факторами. Євроінтеграційні процеси вимагають адаптації освітніх програм до міжнародних стандартів, де ключовим показником є сформованість комунікативних навичок як складової мобільності та конкурентоспроможності молоді. Воєнний стан і соціальна нестабільність зумовили суттєве ускладнення соціальної адаптації підлітків та молоді. Для здобувачів ЗПО це означає необхідність не тільки оволодіння професією, а й формування здатності до ефективної комунікації в умовах стресу, співпраці з різними соціальними групами, підтримки взаємодії у кризових ситуаціях.

Трансформація освітнього середовища у зв'язку з цифровізацією призвела до зростання ролі інтерактивних методів, які передбачають активну участь здобувачів, а не пасивне засвоєння матеріалу. Саме інтерактивні вправи створюють умови для безпечного тренування навичок спілкування, що дозволяє здобувачам освіти поступово переносити їх у реальні життєві та професійні ситуації. Запит суспільства на гнучких і комунікабельних фахівців актуалізує проблему невідповідності між потребами ринку праці та реальною підготовкою випускників. Нерідко здобувачі ЗПО добре володіють технічними чи практичними уміннями, але відчувають труднощі у веденні діалогу, розв'язанні конфліктів, налагодженні продуктивних стосунків.

Зарубіжні дослідники (D. Hymes; M. Canale, M. Swain) заклали підвалини концепції комунікативної компетентності, визначивши її як здатність до адекватного й ефективного мовленнєвого спілкування в конкретному соціальному та культурному контексті. Подальший розвиток цієї ідеї здійснили R. Ellis, H. Widdowson, які акцентували на взаємозв'язку між мовними, соціальними та стратегічними навичками особистості. Вітчизняні науковці також приділяють велику увагу проблемі комунікації в освітньому процесі. Так, О. Пометун і Л. Пироженко досліджували інтерактивні технології як засіб активізації навчання та розвитку навичок співпраці. І. Зимня визначила структуру комунікативної компетентності як інтегративне утворення, що охоплює когнітивний, афективний і поведінковий компоненти. Н. Бібік, С. Сисоєва, Л. Мітіна аналізували педагогічні умови розвитку комунікативної культури учнів і студентів. Значну увагу інтерактивним методам навчання як засобу розвитку комунікативних умінь приділяють сучасні дослідники (О. Савченко, В. Лозова, О. Спірін та ін.), підкреслюючи їхню здатність створювати ситуацію активного діалогу, партнерської взаємодії та спільного пошуку рішень. У працях І. Якиманської, Г. Коструби наголошується, що інтерактивні вправи сприяють формуванню не лише комунікативних, а й соціально-емоційних компетентностей, що має особливе значення в умовах воєнного стану та соціальної нестабільності.

Аналіз наукових джерел та освітньої практики дозволяє виділити низку протиріч:

– між зростаючими вимогами сучасного ринку праці до високого рівня комунікативних компетентностей фахівців та недостатнім рівнем сформованості цих компетентностей у випускників ЗПО;

– між потребою освітнього процесу у впровадженні сучасних інтерактивних методів навчання та переважанням традиційних репродуктивних форм і методів роботи;

– між потенціалом інтерактивних вправ у розвитку комунікативних навичок та недостатнім методичним забезпеченням їх використання в закладах професійної освіти;

– між прагненням здобувачів до активної взаємодії, групової роботи та творчої самореалізації та відсутністю системної організації навчального процесу, що забезпечує розвиток цих якостей.

Усі зазначені протиріччя зумовлюють вибір теми кваліфікаційної роботи «Формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ».

Об’єкт дослідження – професійна підготовка здобувачів професійної освіти ЗПО.

Предмет дослідження – процес формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

Мета дослідження – розробка та апробація моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити ступінь дослідження проблеми; теоретично обґрунтувати поняття «комунікативні компетентності здобувачів професійної освіти ЗПО»;

визначити сутність і структуру поняття «комунікативна компетентність».

2. Проаналізувати інтерактивні методи й вправи як педагогічний інструмент розвитку комунікативних навичок.

3. Розробити та науково обґрунтувати структурно-функціональну модель формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

4. Розробити механізм реалізації та оцінити ефективність моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

Методологічною основою дослідження є системній підхід, який передбачає розгляд комунікативної компетентності як інтегрованої системи, що включає знання, уміння, навички, цінності та установки; діяльнісний підхід, згідно з яким формування комунікативних умінь відбувається у процесі активної взаємодії особистості з іншими людьми в різних видах діяльності; особистісно-орієнтований підхід, що акцентує на врахуванні індивідуальних потреб, інтересів та здібностей здобувачів у процесі комунікативного розвитку; компетентнісний підхід, відповідно до якого комунікативна компетентність розглядається як ключова складова професійної компетентності здобувача; комунікативний підхід, який визначає розвиток мовленнєвих і соціально-комунікативних навичок як основу ефективної професійної діяльності; інтерактивний підхід, що обґрунтовує використання інтерактивних методів та вправ як засобу активізації навчання, створення умов для діалогу, співпраці та взаємного навчання; принципи науковості, розвитку, інтеграції теорії та практики, активності та діалогічності.

Рішення поставлених завдань, перевірка результатів і теоретичних висновків здійснювалася на основі використання **комплексу дослідницьких методів**: системний аналіз та узагальнення філософської, психологічної, педагогічної літератури з проблеми формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ; аналіз галузевих стандартів, програм; педагогічні

спостереження, анкетування, бесіди, тестування; кількісний і якісний аналіз результатів експерименту, статистична обробка.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці змісту, організаційних форм і засобів; програми спецкурсу: «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця». Розроблено комплекс вимірювальних матеріалів для оцінки рівня критеріїв комунікативних компетентностей, визначення траєкторії освоєння освітньої програми та необхідні педагогічні умови організації.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗПО ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ

1.1 Поняття та структура комунікативної компетентності

Енциклопедичні, філософські, педагогічні та інші джерела дають різні визначення поняття «компетентність» та по-різному розкривають її сутність.

Первинне тлумачення терміну «компетентність», як зауважує М. Докторович, стосувалося переважно професійної діяльності і трактувалося як досконале знання своєї справи, вершина розвитку професійної майстерності [17]. Однак нині компетентність вже не вкладається у вузькі межі професіоналізму і є робочим поняттям і психології, і педагогіки, і філософії [18, с. 116–117].

Експерти Міжнародної комісії Ради Європи розуміють поняття «компетентність» (competency) як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби і виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії [30; 31].

У європейських документах «Європейській кваліфікаційній рамці навчання протягом життя» до «компетентності (компетентностей)» віднесено відповідальність й автономність, тобто здатність фахівця працювати і в автономному режимі вирішувати професійні завдання, «Кваліфікаційна рамка європейського простору вищої освіти» поняття «компетентність» представляє як динамічне поєднання знань, розуміння, умінь і здатностей [38].

У великому тлумачному словнику української мови термін «компетентність» (лат. competentia) стосується особи, «яка має достатні знання в певній галузі, яка з чим-небудь добре обізнана, тямуща», або «яка має повноваження, повноправна, повновладна» [7, с. 445].

Узагальнення визначень дефініції «компетентність» у «Словнику іншомовних слів» та «Енциклопедії освіти» дозволяє стверджувати, що в них «компетентність» (competentia – належний по праву) розглядається з точки зору володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь, висловлювати вагому, авторитетну думку, інформованість, обізнаність, авторитетність у певній галузі [8].

М. Головань наголошує, що поняття компетентності ширше за поняття знання, уміння, навички; воно містить їх у собі, але на відміну від функціональної грамотності дозволяє розв'язувати цілий комплекс задач; на відміну від навички є усвідомленою; на відміну від уміння є здатною до перенесення, удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями, навичками; через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність; на відміну від знання існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї [12]. Цей же автор зазначає, що в існуючих визначеннях підкреслюються наступні сутнісні характеристики компетентності: ефективне використання здібностей, що дозволяє плідно здійснювати професійну діяльність згідно з вимогами робочого місця; володіння знаннями, уміннями і здібностями, необхідними для роботи за фахом при одночасній автономності і гнучкості в частині вирішення професійних проблем; розвинена співпраця з колегами і професійним міжособистісним середовищем; інтегроване поєднання знань, здібностей і установок, оптимальних для виконання трудової діяльності в сучасному виробничому середовищі; здатність робити що-небудь добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегулювання, саморефлексії, самооцінки; швидкою, гнучкою і адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища [12].

І. Зязюн стверджував, що «компетентність як властивість індивіда існує в різних формах – як високий рівень умілості, як спосіб особистісної самореалізації (звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення); як деякий підсумок саморозвитку індивіда, форма вияву здібностей та ін.» [19, с. 17].

Н. Ничкало компетентність розглядає у сукупності таких ознак: «…мобільність знань, володіння оперативними знаннями, гнучкість, критичність мислення, найоптимальніше» [28, с. 87]. здатність обирати серед багатьох рішень

На думку О. Пометун, компетентність є складною інтегрованою характеристикою особистості, що включає набір знань, вмінь, навичок, ставлень, які дають змогу ефективно діяти або виконувати певні функції, забезпечуючи розв’язання проблем і досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності [34; 35].

Узагальнюючи підходи науковців до визначення поняття «компетентність», Н. Волкова та В. Полторак зазначають, що компетентність – складне й багатогранне явище, яке характеризує здатність людини застосовувати знання та вміння у різноманітних соціальних, професійних ситуаціях, кваліфіковано виконувати певну діяльність, зокрема професійну [9].

Українська дослідниця Л. Дибкова розглядає компетентність як динамічну сукупність знань, вмінь, навичок, здібностей, цінностей, яка необхідна для ефективної професійної і соціальної діяльності та розвитку особистості випускника, і яку він зобов’язаний засвоїти та продемонструвати після завершення частини або всієї навчальної програми [15].

У наведених тлумаченнях поняття «компетентність» йдеться про якісну характеристику особистості, яка здатна вирішувати певні завдання, виносити рішення та судження у певній галузі. Основою цієї якісної характеристики є знання, обізнаність, досвід професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність». Таке розуміння компетентності стало базовим у багатьох теоретичних і прикладних

дослідженнях, педагогічних теоріях. З опорою саме на нього вивчалися конкретні властивості компетентності як умови професіоналізму, механізми її формування. Компетентність можна визначити як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й успішно виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії. Компетентність проявляється в діяльності особистості в різних контекстах. Вона формується не лише в освітньому закладі у процесі навчання, а й під впливом соціального середовища, у якому перебуває особистість [14; 32].

Вивчивши трактування сутності поняття «компетентність» вітчизняними та зарубіжними науковцями, вважаємо за доцільне розглядати його як інтегративну якісну характеристику, яка уможливлює оптимальну діяльність у конкретній ситуації і ґрунтується на володінні сучасними знаннями, уміннями і навичками.

Комунікативна компетентність або компетентність у спілкуванні вважається однією з життєво та професійно необхідних компетентностей людини, що підтверджується аналізом нормативних документів країн Європи та України та сучасних наукових джерел щодо місця комунікативної компетентності серед інших ключових компетентностей [23; 25; 27]. Так Європейська рамка ключових компетентностей для навчання протягом життя серед восьми ключових компетентностей включає комунікацію рідною мовою. У Національній рамці кваліфікацій України комунікативна компетентність включена до системи базових компетентностей та передбачає взаємодію з людьми, роботу у команді, донесення інформації. Відмінною особливістю Національної рамки кваліфікацій є наявність дескриптора «комунікація», який ускладнюється від рівня до рівня – від ситуативної взаємодії в обмеженому колі осіб за допомогою інших і реагування на прості усні повідомлення на рівні 0 до лідерства, вільного компетентного спілкування

в діалоговому режимі з широким колом фахівців, зокрема найвищої кваліфікації, та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності на рівні 9 [36].

Поняття «комунікативна компетентність» (з лат. communico – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і competens (competentis) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів та ін. [7, с. 107].

Це поняття було введено в сучасну науку соціолінгвістом Д. Хаймсом, який наголошував, що потрібно розрізняти лінгвістичну компетентність, тобто здатність продукувати та розуміти граматично правильні речення, та комунікативну компетентність – здатність продукувати і розуміти речення, які підходять до конкретної ситуації. Він визначив комунікативну компетентність як знання правил для розуміння та продукування як преференціального, так і соціального значення мови [13], таким чином, відносив комунікативну компетентність не лише до теоретичних, але і до практичних потреб людини.

Досліджуючи дидактичні принципи формування комунікативної компетентності, Н. Ничкало стверджує, що ця компетентність забезпечує адекватність спілкування у різних ситуаціях, з урахуванням наявних у людини відповідних культурних зразків взаємодії [28; 29].

Дж. Віманн та П. Бекланд, вивчаючи комунікативну компетентність, визначили її як «здатність комуніканта обирати серед доступних комунікативних типів поведінки для успішного досягнення своїх міжособистісних цілей протягом зустрічі, підтримуючи лінію партнера в межах ситуації» [50, с. 193], тим самим підкреслюючи, що комунікативна компетентність відноситься як до знань, так і до поведінки людини.

Комунікативна компетентність – це здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з оточуючими людьми, певна сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне спілкування, передбачають уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим для партнера у процесі спілкування [41]. Вона формується в

умовах безпосередньої взаємодії, оскільки є результатом досвіду спілкування між людьми [16].

До ключових компетенцій Л. Сушенцева відносить такі: спілкування (комунікативні навички і здібності); уміння розв'язувати проблеми (уміння так планувати і виконувати дії, щоб одержати очікуваний результат); співпрацю (уміння здійснювати ефективну взаємодію в команді); саморозвиток (здатність організовувати свою діяльність, самопізнання, самооцінка, критичне й аналітичне мислення); компенсаційна готовність (здатність і вміння самостійно долати труднощі, які виникають при засвоєнні нового знання), підприємливість (уміння «продати себе» на ринку праці, вміння проектувати свою діяльність і діяльність інших); володіння інформаційними технологіями (уміння не лише використовувати відомі технічні програмні засоби обробки інформації, але й здатність до самостійного освоєння нових) [44].

Формування комунікативної компетентності є одним із ключових завдань системи професійної освіти. Сучасний ринок праці висуває вимоги не лише до професійно-технічних знань і навичок, але й до так званих «м'яких навичок» (soft skills), серед яких провідне місце посідає саме вміння ефективно спілкуватися [21].

1. Вплив на професійну діяльність. Ефективна взаємодія з колегами та керівниками. Комунікативна компетентність забезпечує здатність працювати у команді, розподіляти обов'язки, координувати діяльність, підтримувати здоровий мікроклімат у колективі [47; 48].

Робота з клієнтами чи партнерами. Для багатьох спеціальностей випускників ЗП(ПТ)О важливою є навичка побудови конструктивного діалогу, вміння слухати та враховувати потреби співрозмовника.

Презентація результатів діяльності. Комунікативна компетентність включає вміння робити публічні виступи, захищати власну позицію, презентувати себе та свою роботу.

2. Соціально-психологічна значущість

Адаптація до професійного середовища. Молоді фахівці, які володіють розвиненими комунікативними уміннями, легше входять у нові колективи, швидше налагоджують соціальні контакти [22].

Здатність до конструктивного розв'язання конфліктів. Комунікативна компетентність дає можливість уникати ескалації суперечок, знаходити компроміси, застосовувати техніки ненасильницького спілкування.

Розвиток лідерських і організаторських якостей. Уміння впливати на інших через слово, надихати й мотивувати сприяє становленню майбутніх майстрів виробничого навчання, бригадирів, організаторів виробничих процесів [5].

3. Конкурентоспроможність на ринку праці

Високий рівень комунікативної компетентності значно підвищує шанси випускників ЗП(ПТ)О на працевлаштування. Роботодавці цінують спеціалістів, які можуть не тільки якісно виконувати завдання, а й ефективно комунікувати з колегами, клієнтами та партнерами. Це відповідає європейським освітнім стандартам [45], де комунікативна компетентність визначається однією з ключових.

Отже, комунікативна компетентність здобувачів ЗПО є важливим результатом їхньої професійної підготовки та вимагає цілеспрямованої педагогічної підтримки, зокрема впровадження інтерактивних методів і вправ, які створюють умови для активної та ефективної взаємодії.

1.2 Інтерактивні методи й вправи як педагогічний інструмент розвитку комунікативних навичок

Новітні тенденції світової освіти, спричинені кризовими явищами в системах освіти різних країн, полягають у тому, щоб змістити акцент з процесу викладання, як це було у традиційному навчанні, на процес пізнання, що дозволить зробити учня активною ключовою фігурою у навчальному процесі, перейти до реалізації суб'єкт-суб'єктної парадигми в освіті, що позитивно вплине на вдосконалення процесу підготовки сучасних фахівців.

Виділяють чотири основних концептуальних підходи до розуміння і використання терміна «педагогічна технологія».

1. Р. де Кіффер, М. Мейєр, схиляються до того, що це виробництво і застосування апаратури, навчального обладнання та ТЗН для навчального процесу.

2. Б. Скіннер, В. Беспалько, С. Гібсон, М. Жиллет, В. Монахов, Т. Сакамото, В. Хаг, М. Чошанов вважають, що це процес комунікації або спосіб розв'язання навчального завдання, що включає застосування біхевіористської науки і системного аналізу для вдосконалення навчання.

3. М. Ераут, Р. Стакенас, Р. Кауфман, Д. Елі, С. Ведемейєр, розглядають педагогічну технологію як широку галузь знань, що базується на соціальних управлінських та природничих науках.

4. Д. Фінн, А. Ламсдейн, П. Мітчел, Р. Томас, М. Кларін, К. Силбер пропонують розглядати декілька значень педагогічної технології одночасно, тобто підходять до вирішення цього питання багатоаспектно [1].

Беручи за основу принцип новизни, можна розподілити всі технології на дві основні групи – традиційні та інноваційні. У професійній педагогіці інноваційні технології визначаються як системний засіб культурного інваріантного розвитку ментальних, психічних станів (процесів), які забезпечують ефективну діяльність фахівця в різних соціальних і професійних умовах [43].

Термін «інтерактивність» походить від англійського interaction – взаємодія. У педагогічному контексті він означає таку організацію навчання, за якої здобувачі не є пасивними слухачами, а стають активними учасниками процесу, що взаємодіють між собою та з викладачем.

Інтерактивність передбачає: двосторонню або багатосторонню комунікацію між учасниками освітнього процесу; залучення здобувачів до активних дій (обговорення, дискусії, виконання практичних завдань); створення ситуацій співпраці, що сприяє розвитку як професійних, так і соціальних компетентностей.

О. Пометун вважає, що інтерактивні технології навчання – це такі технології, за яких засвоєння матеріалу відбувається в результаті спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх набуває. У процесі такої організації навчальної пізнавальної діяльності її учасники набувають усіх видів людської діяльності, тобто мети й змісту навчання. Проте в цьому випадку засвоєння людської діяльності відбувається в процесі спілкування й через спілкування, «...навчання ми можемо визначати як спілкування, в процесі якого і через яке відбувається відтворення та засвоєння всіх видів людської діяльності» [20, с. 89].

Результати аналізу наукової літератури дають підстави констатувати той факт, що інтерактивні технології навчання спрямовані на створення сприятливого середовища, яке допоможе сформувати достатній рівень сформованості комунікативної компетентності майбутніх фахівців туристичного спрямування. Така проблема вирішується через впровадження інноваційних технологій, серед яких важливу роль відіграють інтерактивні методи навчання [10].

Під час інтерактивних технологій навчання відповідно до різних наукових досліджень формуються такі структурні компоненти комунікативної компетентності студентів:

− комунікативна взаємодія (Л. Шипіліна);

− комунікативні й організаторські вміння (А. Леонтьев, І. Раченко);

- комунікативні якості особистості (А. Бодалев, В. Лабудська)

- комунікативні процеси (Г. Дридзе, В. Якунін);

− комунікативний самоконтроль; уміння запобігати конфліктним ситуаціям або продуктивно їх вирішувати; вміння комунікативного мовлення; емпатія (І. Баранович) [24; 26; 33].

Т. Сердюк наголошує на тому, що необхідно чітко розмежувати поняття «інтерактивне навчання», «інтерактивні технології» та «інтерактивні методи». Під інтерактивним навчанням вона розуміє пізнавальний розвиток особистості шляхом організованої, цілеспрямованої навчальної взаємодії суб'єкта з навчальним середовищем. Інтерактивні технології трактуються як дидактичні технології, що характеризуються досягненням запланованих педагогічних результатів шляхом організації та здійснення активної навчальної взаємодії суб'єкта навчально-виховного процесу з навчальним середовищем. Інтерактивні методи визначаються як спосіб організації активної взаємодії суб'єкта навчання з навчальним середовищем з метою досягнення визначених дидактичних результатів. Автор також вважає, що системоутворюючим ядром інтерактивної технології виступає сукупність цілеспрямовано підібраних інтерактивних методів [42].

Також існують різні класифікації інтерактивних методів навчання. Наприклад, науковець М. Кларін виділяє наступні методи за принципом активності: фізична (малювання, виконання записів, зміна робочого місця тощо); соціальна (формулювання відповідей, ставлення запитань тощо); пізнавальна (самостійний пошук розв'язання проблем, виступ, доповнення відповідей). О. Пометун та Л. Пироженко поділяють форми інтерактивного навчання на чотири групи. Такий поділ залежить від мети заняття та форм організації освітньої праці студентів: кооперативне навчання (акваріум, робота в групах, карусель, робота в малих групах, трійках, тощо); колективно-групове навчання («ажурна пилка», мікрофон, «навчаючи-вчуся», незакінчені речення, мозковий штурм тощо); ситуативне моделювання (драматизація,

імітаційні ігри, рольова гра, тощо); опрацювання дискусійних питань («займи позицію», «дискусія», метод ПРЕС, тощо). Класифікацію інтерактивних методів М. Скрипник розглядає в основі, яких лежить принцип взаємодія-діалог і виділяє наступні методи: інформаційні («Іменні жетони», «Паперові літаки», «Моє ім'я», «Перше знайомство», «Весела Віра», «Мені подобається …», «Хвилина мого життя»); пізнавальні («Від А до Я»); мотиваційні («Інтерв'ю», «Лист до самого себе», «Мої очікування», «Самооцінка»); регулятивні («Виробимо правила»). До інтерактивних технологій навчання за Н. Руденко виділяє такі методи: навчаючи – вчуся, ажурна пилка, робота в трійках, мікрофон, мозковий штурм, акваріум, займи позицію, розігрування сюжетної задачі, робота в парах, коло ідей та інші [40].

Застосування будь-якої класифікації інтерактивних методів навчання вимагає від учасників навчального процесу дотримання принципів інтерактивного навчання, зокрема активності (де студент повинен брати активну участь у кожному елементі освітнього процесу), відкритого зворотного зв'язку (де усі учасники навчального процесу впевнено крокують до поставленої мети), експериментування (де повна взаємодія викладача та студентів дозволяє підбирати ефективні форми роботи на заняттях для формування високого рівня комунікативної компетентності майбутніх фахівців туристичного обслуговування), довіра в спілкування (коли студент не боїться висловити власну позицію правильну чи неправильну, а викладач коректно виправляє помилки), рівності позицій (коли викладач поступово допомагає долати різні труднощі у формуванні комунікативної компетентності студентів, а студент виправляє без агресій свої недоліки, тобто коли процес спілкування відбувається не лише між викладачем і студентами, а й між усіма студентами, а викладач стає рівноправним учасником навчальної діяльності). Звідси випливає, що студент під час інтерактивного навчання буде не об'єктом, а суб'єктом навчального процесу, передусім він буде відчувати себе активним учасником різних подій і власної освіти, а це стимулюватиме

його постійно підвищувати свої знання та навички з різних гуманітарних дисциплін [2; 3].

Використання інтерактивних методів у системі професійної освіти має свої специфічні особливості, пов’язані як із віковими характеристиками здобувачів, так і з метою їхньої підготовки до професійної діяльності.

1. Орієнтація на практичну діяльність. Здобувачі ЗПО навчаються у закладах, де освітній процес поєднує теоретичні знання з практичними вміннями. Тому інтерактивні методи (рольові ігри, кейси, моделювання виробничих ситуацій) мають не лише навчальну, а й тренувальну функцію: вони дозволяють відпрацьовувати реальні комунікативні навички, які необхідні у майбутній професії.

2. Спрямованість на командну роботу. Інтерактивні методи передбачають співпрацю учасників у парах, малих групах або командах. Для здобувачів ЗПО це важливо, адже у більшості професій вони будуть працювати у виробничих колективах. Вправи типу «мозковий штурм», «круглий стіл», «спільне розв’язання проблеми» сприяють формуванню здатності домовлятися, враховувати думку інших, працювати на спільний результат [4].

3. Поєднання вербальних і невербальних засобів комунікації. Особливістю інтерактивних методів є акцент не лише на мовленні, а й на невербальних аспектах: жести, міміка, інтонація, контакт очей. Це дозволяє здобувачам усвідомити значення невербальної комунікації та навчитися контролювати її у професійній взаємодії.

4. Актуалізація соціального досвіду здобувачів. Інтерактивні методи базуються на залученні особистого досвіду учасників. Здобувачі мають змогу обговорювати власні ситуації з практики, аналізувати їх і шукати шляхи вирішення у навчальному колективі. Це сприяє розвитку рефлексії та усвідомленню власних сильних і слабких сторін у комунікації.

5. Використання ІКТ як підсилювача інтерактивності. Для сучасних здобувачів, які активно користуються цифровими технологіями, ефективними

є інтерактивні онлайн-інструменти (форумні дискусії, симуляції, Kahoot, Mentimeter, Padlet). Вони підвищують мотивацію, створюють динамічне навчальне середовище та сприяють розвитку мультимодальної комунікації [39].

6. Труднощі впровадження. Серед особливостей інтерактивних методів у ЗПО є і певні проблеми: низький рівень готовності окремих здобувачів до публічної активності; ризик домінування активних учасників над більш пасивними; потреба у високій методичній підготовці педагогів для організації вправ.

Інтерактивні методи сьогодні визнаються одними з найбільш ефективних у розвитку комунікативної компетентності здобувачів професійної освіти. Водночас, поряд із численними перевагами, вони мають і певні обмеження, які необхідно враховувати при їх впровадженні (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Переваги та обмеження інтерактивних методів у формуванні комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО

Переваги	Обмеження
Активізують навчальний процес, підвищують інтерес і мотивацію здобувачів.	Вимагають високої педагогічної майстерності та підготовки викладача.
Розвивають уміння діалогічного й полілогічного спілкування, аргументації, слухання.	Займають більше часу порівняно з традиційними методами.
Формують соціальні навички: командна робота, взаємоповага, відповідальність.	Можлива нерівномірна активність здобувачів (частина пасивна, частина домінує).
Сприяють розвитку критичного та креативного мислення.	Є ризик поверхневого виконання вправ без глибокого засвоєння змісту.
Наближають освітній процес до реальних професійних і соціальних ситуацій.	Потребують достатнього матеріально-технічного забезпечення (ІКТ, мультимедіа).
Створюють позитивний психологічний клімат, підвищують довіру й співпрацю в групі.	У великих групах складніше організувати ефективну взаємодію.

Отже, особливість інтерактивних методів у ЗПО полягає у їхній практичній спрямованості, колективному характері, акценті на вербальній та невербальній комунікації, а також у поєднанні традиційних і цифрових форм навчання. Саме вони створюють оптимальні умови для формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців [6; 11; 37].

Таким чином, інтерактивні методи мають значний потенціал у формуванні комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО завдяки своїй активізуючій, розвивальній та соціалізуючій ролі. Однак їхня ефективність залежить від професіоналізму викладача, ретельної підготовки занять та врахування можливих обмежень.

1.3 Структурно-функціональна модель формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ

Моделювання у педагогічних дослідженнях є важливим методом, що дозволяє створювати цілісні схеми та відображати внутрішню логіку освітніх процесів. Завдяки моделюванню можливо виокремити ключові структурні компоненти, визначити їхні функції та встановити взаємозв’язки, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності.

Системний підхід (Л. фон Берталанфі, Н. Вірт, J. Miller) ґрунтується на уявленні про педагогічний процес як цілісну систему. У такій системі всі елементи: мета, завдання, зміст, методи, форми, результат – взаємопов’язані та взаємозумовлені. У нашому випадку це означає, що формування комунікативної компетентності здобувачів ЗПО відбувається як комплексна система, у якій поєднуються знання, уміння, навички та цінності, що взаємодіють між собою.

Діяльнісний підхід, який розробляли Ж. Піаже та Дж. Дьюї, підкреслює, що навчання є активним процесом, у якому знання здобуваються через дію та взаємодію. У цьому контексті формування комунікативної компетентності

можливе лише у процесі практичної діяльності здобувачів: у роботі в групах, виконанні інтерактивних вправ, рольових ігор, дискусій, які імітують реальні професійні та соціальні ситуації.

Компетентнісний підхід, який широко розвивається у європейському освітньому просторі (І. Зимня, N. Chomsky, European Commission), розглядає результат освіти як сформованість компетентностей, що інтегрують знання, уміння, цінності та досвід. Комунікативна компетентність у цьому розумінні – це здатність здобувачів не лише володіти мовними засобами, а й застосовувати їх у професійному та соціальному середовищі для досягнення ефективної взаємодії.

Комунікативний підхід (D. Hymes, M. Canale, M. Swain, H. Widdowson) є фундаментальним для створення моделі, адже він акцентує на формуванні цілісної здатності особистості до взаємодії в соціальних і професійних контекстах. Основою цього підходу є діалог, активна участь і міжособистісна взаємодія, що реалізуються через інтерактивні методи. Він передбачає створення ситуацій, у яких здобувачі отримують можливість практикувати й удосконалювати свої комунікативні навички.

Таким чином, поєднання системного, діяльнісного, компетентнісного й комунікативного підходів забезпечує створення багаторівневої та цілісної моделі, що враховує структурну організацію, активний характер навчання, компетентнісний результат та орієнтацію на реальну професійну взаємодію.

Розробка структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО за допомогою інтерактивних вправ повинна ґрунтуватися на низці педагогічних і психологічних принципів, які забезпечують її наукову обґрунтованість, практичну значущість та результативність.

Принцип науковості

Відповідно до поглядів С. Гончаренка, І. Беха та інших українських науковців, будь-яка педагогічна модель має спиратися на перевірені наукові знання, концепції та теорії. У нашому випадку це концепції комунікативної

компетентності (D. Hymes, M. Canale, M. Swain), а також сучасні підходи до інтерактивного навчання (О. Пометун, Л. Пироженко).

Принцип системності

За Л. фон Берталанфі та сучасними педагогами (Н. Бібік, О. Овчарук), формування компетентностей слід розглядати як цілісну систему. Це означає, що модель включає взаємопов'язані компоненти – цілі, зміст, процес, результат – які утворюють єдину логічну структуру.

Принцип діяльності та активності

Ж. Піаже та Дж. Дьюї підкреслювали, що розвиток відбувається через діяльність. Тому інтерактивні вправи мають забезпечувати активне включення здобувачів у навчально-комунікативний процес, що дозволяє їм здобувати нові навички не пасивно, а у практичній взаємодії.

Принцип компетентнісної спрямованості

Європейські освітні документи [46; 49] визначають комунікативну компетентність як ключову для успішної інтеграції у професійне середовище. Тому модель має бути орієнтована не лише на знання, а й на формування реальних практичних умінь спілкування та співпраці.

Принцип інтеграції теорії та практики

Модель повинна поєднувати теоретичне засвоєння понять із практичним застосуванням інтерактивних методів. Це забезпечує розвиток не лише когнітивних, а й поведінкових і ціннісних компонентів комунікативної компетентності.

Принцип гуманізації та партнерської взаємодії

Як зазначають І. Зязюн і С. Сисоєва, ефективність навчання залежить від атмосфери співробітництва, взаємоповаги й діалогу. Тому інтерактивні вправи повинні сприяти розвитку довіри, емпатії та культури діалогічного спілкування.

Принцип результативності та діагностичності

Будь-яка педагогічна модель повинна передбачати механізми оцінювання ефективності. Це означає, що у процесі впровадження

інтерактивних вправ необхідно застосовувати діагностичні методики (опитування, тести, самооцінку), щоб відслідковувати рівень сформованості комунікативних умінь.

Таким чином, модель будується на принципах: науковості, системності, діяльності, компетентнісної спрямованості, інтеграції теорії і практики, гуманізації та результативності. Їхня реалізація забезпечує цілісність, гнучкість та практичну ефективність формування комунікативних компетентностей у здобувачів ЗПО.

Структурно-функціональна модель формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗП(ПТ)О вибудовується як цілісна система, що поєднує цільовий, змістовий, процесуальний та результативний компоненти. Кожен із них виконує власну функцію, проте всі вони взаємопов’язані й забезпечують досягнення єдиної мети – розвиток комунікативних умінь майбутніх фахівців.

1. Цільовий компонент

Мета: формування комунікативних компетентностей здобувачів.

Завдання:

1) Забезпечити розвиток мовленнєвих і невербальних навичок.

2) Навчити здобувачів ефективного діалогу, аргументації, публічних виступів.

3) Сприяти формуванню навичок командної співпраці та конструктивного розв’язання конфліктів.

Функція: визначає стратегічні орієнтири моделі та спрямовує освітній процес.

2. Змістовий компонент

Теоретичний зміст: поняття комунікативної компетентності, культура професійного спілкування, основи психології комунікації.

Практичний зміст: система інтерактивних вправ (рольові ігри, дебати, дискусії, тренінгові завдання), що відпрацьовують навички спілкування у змодельованих професійних ситуаціях.

Ціннісний зміст: розвиток емпатії, толерантності, відповідальності та культури діалогічної взаємодії.

Функція: забезпечує навчально-виховний матеріал для досягнення мети.

3. Процесуальний компонент

Методи: інтерактивні (мозковий штурм, кейс-методи, ділові ігри, тренінги, дискусії, дебати).

Форми: індивідуальна, парна, групова робота, тренінгові заняття.

Етапи реалізації:

1) Мотиваційний (актуалізація потреби в комунікативному розвитку).

2) Навчально-тренувальний (практичне відпрацювання комунікативних навичок у вправах).

3) Рефлексивно-аналітичний (оцінка здобутих умінь, самооцінка та взаємооцінка).

Функція: організує педагогічний процес і визначає способи досягнення поставленої мети.

4. Результативний компонент

Очікувані результати:

– сформованість умінь діалогічного та полілогічного спілкування;

– розвиток здатності працювати в команді;

– підвищення рівня впевненості у власних комунікативних здібностях;

– здатність до конструктивного розв’язання конфліктів.

Критерії:

– рівень володіння вербальною та невербальною комунікацією;

– показники діагностичних методик (тести, опитувальники);

– експертні оцінки педагогів і самооцінка здобувачів.

Функція: відображає ступінь ефективності моделі та забезпечує можливість її оцінювання.

Отже, структура моделі забезпечує цілісність і логіку формування комунікативних компетентностей: від постановки цілей – до отримання конкретних результатів, які можна виміряти та проаналізувати.

Інтерактивні вправи є не лише дидактичним інструментом, а й механізмом цілісного розвитку комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти. Вони виконують комплекс функцій, які взаємодіють між собою та забезпечують ефективність запропонованої моделі.

1. Мотиваційна функція. Інтерактивні вправи стимулюють інтерес здобувачів до навчального процесу, оскільки створюють ситуації живого діалогу, змагання, співпраці. Вони підвищують навчальну мотивацію, формують внутрішню потребу у вдосконаленні власних комунікативних умінь. Наприклад, рольові ігри чи дискусії пробуджують бажання висловлювати думку, відстоювати позицію, слухати інших.

2. Навчальна функція. Через інтерактивні завдання здобувачі оволодівають конкретними комунікативними вміннями: ведення діалогу, аргументація, активне слухання, публічний виступ. Використання вправ типу «дебати», «прес-метод», «мозковий штурм» сприяє засвоєнню теоретичного матеріалу у практичній дії.

3. Розвивальна функція. Вправи сприяють розвитку когнітивної сфери (уміння аналізувати, узагальнювати, знаходити рішення), емоційної сфери (емпатія, толерантність), а також формують навички командної роботи. Це допомагає здобувачам ставати більш гнучкими у комунікативних ситуаціях і краще адаптуватися до змін.

4. Виховна функція. У процесі виконання інтерактивних завдань формуються цінності партнерства, взаємоповаги, відповідальності за спільний результат. Вправи «командні проєкти» чи «спільне вирішення проблеми» виховують почуття колективізму, культури діалогу та етичного спілкування.

5. Діагностична функція. Інтерактивні вправи є своєрідним «індикатором» рівня сформованості комунікативних компетентностей. Педагог може спостерігати за поведінкою здобувачів, їхньою активністю,

здатністю аргументувати, слухати інших і робити висновки. Це створює можливість для корекції навчального процесу й надання індивідуальної допомоги.

Запровадження структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО за допомогою інтерактивних вправ дозволяє досягти низки позитивних результатів у навчально-виховному процесі.

1. Підвищення рівня комунікативної компетентності

Очікується, що здобувачі продемонструють: уміння вести діалог і полілог у навчальних та професійних ситуаціях; навички активного слухання, постановки запитань, уточнення інформації; здатність аргументувати власну позицію та переконливо її відстоювати; розвиток публічного мовлення (усні презентації, виступи, самопрезентація).

2. Розвиток міжособистісних та соціальних навичок

Завдяки інтерактивним вправам відбувається: зростання здатності до співпраці та командної роботи; формування лідерських якостей та відповідальності за спільний результат; підвищення рівня толерантності, емпатії та культури міжособистісної взаємодії; зменшення конфліктності та розвиток навичок конструктивного розв’язання суперечок.

3. Підвищення навчальної мотивації

Участь у тренінгах, рольових іграх, дискусіях створює умови для позитивного емоційного ставлення до навчання, сприяє активності та залученню здобувачів у процес. Очікується зростання внутрішньої мотивації до вдосконалення власних комунікативних умінь.

4. Професійна готовність до майбутньої діяльності

Використання моделі сприяє формуванню таких характеристик, як: здатність ефективно взаємодіяти з колегами, керівниками, клієнтами; уміння презентувати результати професійної діяльності; готовність до роботи в умовах змін та соціальної нестабільності; конкурентоспроможність на ринку праці.

5. Психологічні ефекти

Передбачається також зростання впевненості у власних силах, розвиток позитивного самосприйняття, зменшення тривожності у ситуаціях публічної комунікації та виступів, посилення стресостійкості у професійних взаємодіях.

Отже, очікувані результати застосування моделі можна звести до трьох рівнів: когнітивний (засвоєння знань про комунікацію та правила взаємодії), поведінковий (відпрацювання практичних комунікативних навичок), ціннісно-особистісний (розвиток культури спілкування, емпатії, толерантності, упевненості).

Висновки до розділу 1

Комунікативна компетентність є однією з ключових у структурі професійної підготовки здобувачів ЗПО. Її формування ґрунтується на міждисциплінарних наукових підходах (лінгвістичних, психологічних, педагогічних) і передбачає розвиток не лише мовленнєвих навичок, а й когнітивних, емоційно-ціннісних, соціокультурних і поведінкових аспектів.

Структура комунікативної компетентності включає низку взаємопов’язаних компонентів: мовленнєвий, когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий і соціокультурний. Її розвиток забезпечує професійну ефективність майбутніх фахівців, їхню адаптацію до колективу, конкурентоспроможність на ринку праці та здатність до конструктивної взаємодії.

Інтерактивні методи та вправи у сучасній педагогіці розглядаються як провідний інструмент розвитку комунікативних навичок. Вони відзначаються різноманіттям форм (ігрові, дискусійні, тренінгові, проєктні, цифрові), що дозволяє створювати навчальне середовище, максимально наближене до умов реальної професійної комунікації.

Особливості інтерактивних методів у ЗПО полягають у їхній практичній спрямованості, необхідності командної взаємодії, поєднанні вербальних і

невербальних засобів спілкування, інтеграції цифрових технологій, а також у можливості актуалізації особистого досвіду здобувачів.

Перевагами інтерактивних методів є підвищення мотивації до навчання, розвиток соціальних і комунікативних навичок, формування критичного мислення та створення позитивного психологічного клімату в групі. Водночас серед обмежень варто відзначити потребу у високій професійній підготовці викладача, часову затратність, можливу нерівномірну активність учасників та матеріально-технічні труднощі.

Структурно-функціональна модель формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО на основі інтерактивних методів і вправ вибудовується на принципах науковості, системності, діяльності, компетентнісної спрямованості, інтеграції теорії та практики, гуманізації й результативності. Вона поєднує цільовий, змістовий, процесуальний та результативний компоненти і спрямована на досягнення вимірюваних результатів.

Таким чином, теоретичний аналіз довів, що інтерактивні методи й вправи є ефективною педагогічною основою для розвитку комунікативної компетентності у здобувачів професійної освіти, а створення відповідної моделі забезпечує системність, цілеспрямованість та результативність цього процесу.

РОЗДІЛ 2
РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЗПО ЗА ДОПОМОГОЮ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ

2.1 Особливості реальної практики формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО

Констатувальний етап дослідно-експериментальної роботи є початковою стадією педагогічного експерименту та спрямований на виявлення реального стану сформованості комунікативних компетентностей у здобувачів професійної освіти ЗПО. Проведення цього етапу дозволяє отримати об’єктивну інформацію про наявний рівень розвитку комунікативних умінь, особливості організації освітнього процесу та використання педагогами сучасних методів навчання.

Метою констатувального етапу є діагностика рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО.

Досягнення поставленої мети передбачало розв’язання таких **завдань**:

– визначити критерії, показники та рівні сформованості комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО;

– розробити діагностичні методики відносно рівнів сформованості комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО;

– здійснити кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Дослідно-експериментальна робота з формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО проводилася у природних умовах освітнього процесу та охоплювала констатувальний, формувальний і контрольний етапи. У межах констатувального етапу основна увага була зосереджена на аналізі реального стану сформованості

комунікативних компетентностей здобувачів та особливостей їх розвитку в умовах традиційної організації навчання.

Базою дослідження виступив заклад професійної (професійно-технічної) освіти, у якому здійснюється підготовка здобувачів за різними професійними напрямами. У дослідженні брали участь здобувачі I–II курсів, що зумовлено необхідністю виявлення рівня комунікативних компетентностей на початковому етапі професійної підготовки.

Загальна вибірка дослідження складалася з 38 здобувачів професійної освіти. Для забезпечення об'єктивності та надійності результатів дослідження було сформовано експериментальну та контрольну групи, приблизно однакові за кількісним складом, віковими та освітніми характеристиками.

Експериментальна група (ЕГ) – 19 осіб, з якими на формувальному етапі буде реалізовано структурно-функціональну модель формування комунікативних компетентностей за допомогою інтерактивних вправ.

Контрольна група (КГ) – 19 осіб, навчання яких здійснювалося за традиційною методикою без цілеспрямованого впровадження розробленої моделі.

Формування груп здійснювалося з урахуванням принципів добровільності участі, однорідності вибірки та рівних стартових умов навчання. Це дозволило забезпечити коректність порівняльного аналізу результатів на контрольному етапі експерименту.

У процесі організації дослідження було дотримано основних етичних принципів педагогічного експерименту: інформованої згоди учасників, конфіденційності отриманих даних, а також недопущення негативного впливу експериментальних процедур на освітній процес.

Таким чином, організація та вибірка дослідження забезпечили наукову обґрунтованість експерименту, створили умови для об'єктивної діагностики початкового рівня комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти та стали основою для подальшої реалізації формувального й контрольного етапів дослідно-експериментальної роботи.

Для оцінювання рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО у дослідженні застосовано систему критеріїв та показників, що відображають ключові компоненти цієї компетентності і можуть бути надійно виміряні за допомогою психодіагностичних методик та педагогічного спостереження.

Було виокремлено чотири основні критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-поведінковий, рефлексивний та відповідні показники. Розглянемо їх детальніше.

1. Мотиваційно-ціннісний критерій

Характеризує ставлення здобувачів до комунікації та усвідомлення її значущості у майбутній професійній діяльності і констатується такими **показниками**:

– усвідомлення важливості комунікативних умінь для професійного становлення;

– стійкість мотивації до розвитку власних комунікативних компетентностей;

– позитивне ставлення до інтерактивних форм навчання (готовність активно включатися у дискусії, рольові ігри, проєкти).

2. Когнітивний критерій

Відображає рівень обізнаності здобувачів щодо сутності комунікації, правил і норм професійного спілкування і характеризується наступними **показниками:**

– знання базових понять і принципів комунікації;

– розуміння особливостей професійного спілкування;

– здатність аналізувати прості комунікативні ситуації і обирати адекватні способи взаємодії.

3. Комунікативно-поведінковий критерій

Характеризує реальну поведінку здобувачів у ситуаціях спілкування, уміння застосовувати комунікативні навички на практиці. Його **показники:**

– уміння вести діалог і взаємодіяти в групі;

– навички аргументованого висловлювання власної позиції;

– використання вербальних і невербальних засобів спілкування на адекватному рівні.

4. Рефлексивний критерій

Показує здатність здобувачів усвідомлювати власні комунікативні дії, оцінювати їх результативність та прагнути до вдосконалення і характеризується наступними **показниками:**

– уміння оцінювати власне спілкування;

– готовність приймати й враховувати зворотний зв'язок від викладача та одногрупників;

– прагнення до самовдосконалення в комунікації.

На основі визначених критеріїв і показників у дослідженні було виокремлено три рівні сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО: високий, середній та низький. Кожен рівень характеризується специфічним поєднанням проявів за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативно-поведінковим та рефлексивним критеріями.

Високий рівень. Для здобувачів із високим рівнем сформованості комунікативних компетентностей характерні такі особливості.

За мотиваційно-ціннісним критерієм: усвідомлюють важливість комунікативних умінь для майбутньої професійної діяльності; виявляють стійку внутрішню мотивацію до розвитку власної комунікації; охоче беруть участь в інтерактивних вправах, ініціюють спільну діяльність.

За когнітивним критерієм: мають достатній обсяг знань про сутність комунікації, її види, норми професійного спілкування; демонструють

розуміння особливостей професійної взаємодії; вміють аналізувати комунікативні ситуації та пропонувати адекватні способи вирішення.

За комунікативно-поведінковим критерієм: вільно вступають у діалог і групову взаємодію, уміють чітко й логічно висловлювати власні думки; аргументовано відстоюють позицію, зберігаючи повагу до співрозмовника; використовують вербальні й невербальні засоби спілкування адекватно ситуації.

За рефлексивним критерієм: здатні критично оцінювати власне спілкування; приймають зворотний зв'язок і використовують його для самокорекції; виявляють потребу у подальшому удосконаленні комунікативних навичок, ставлять собі відповідні цілі.

Середній рівень. Середній рівень сформованості комунікативних компетентностей є найбільш поширеним і характеризується такими проявами.

За мотиваційно-ціннісним критерієм: визнають важливість комунікативних умінь, але мотивація до їх розвитку може бути переважно зовнішньою (вимоги викладача, успішність, майбутнє працевлаштування); беруть участь у інтерактивних формах роботи, але не завжди виявляють ініціативу.

За когнітивним критерієм: володіють базовими знаннями про комунікацію та професійне спілкування; орієнтуються в основних поняттях, але мають труднощі з глибшим аналізом складних комунікативних ситуацій; потребують допомоги у виборі оптимальних способів взаємодії.

За комунікативно-поведінковим критерієм: здатні підтримувати діалог, висловлювати власну думку, але іноді роблять це непослідовно або недостатньо аргументовано; беруть участь у груповій роботі, проте можуть пасивно реагувати у складних чи конфліктних ситуаціях; невербальні засоби застосовують інтуїтивно, не завжди усвідомлено.

За рефлексивним критерієм: загалом усвідомлюють свої сильні та слабкі сторони в комунікації, але рефлексія епізодична; зворотний зв'язок

приймають, проте не завжди перетворюють його на конкретні кроки щодо самовдосконалення.

Низький рівень. Низький рівень сформованості комунікативних компетентностей виявляється у таких особливостях.

За мотиваційно-ціннісним критерієм: здобувачі недостатньо усвідомлюють значення комунікативних умінь для майбутньої професії; не виявляють вираженого інтересу до спілкування й інтерактивних форм роботи; можуть уникати активної участі в групових завданнях.

За когнітивним критерієм: мають фрагментарні або поверхові знання про сутність комунікації та правила професійного спілкування; слабо орієнтуються в комунікативних поняттях; відчувають труднощі в аналізі навіть простих комунікативних ситуацій.

За комунікативно-поведінковим критерієм: зазнають значних труднощів у побудові діалогу; рідко висловлюють власну думку або роблять це безсистемно, неаргументовано; мають проблеми з налагодженням взаємодії в групі; невербальні засоби або майже не використовують, або застосовують невідповідно до ситуації.

За рефлексивним критерієм: практично не здійснюють аналізу власного спілкування; не виявляють готовності приймати зауваження та рекомендації; відсутнє виражене прагнення до вдосконалення комунікативних умінь.

Для діагностики рівня сформованості комунікативних компетентностей за виділеними критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативно-поведінковим та рефлексивним) було використано комплекс методик, що поєднують опитувальники, тестові завдання та педагогічне спостереження.

Анкета «Ставлення до професійної комунікації» (авторська)

Мета: дослідити мотиваційно-ціннісний критерій – ставлення здобувачів до комунікації та усвідомлення її значущості для майбутньої професійної діяльності.

Інструкція: дослідження проводиться фронтально з усією групою. Здобувачам пропонують 15 тверджень, кожне з яких необхідно оцінити за 5-бальною шкалою:

1 – «повністю не згоден», 2 – «скоріше не згоден», 3 – «важко відповісти», 4 – «скоріше згоден», 5 – «повністю згоден».

Приклади тверджень:

1. У моїй майбутній професії вміння спілкуватися з людьми є дуже важливим.
2. Я відчуваю потребу удосконалювати свої навички спілкування.
3. Мені цікаво брати участь у дискусіях, дебатах, рольових іграх.
4. Я хочу навчитися впевнено висловлювати власну думку в групі.
5. Спільна робота в парах і малих групах для мене є цінним досвідом.

Оцінювання:

Підраховується сумарний бал за всіма твердженнями (мінімум – 15 балів, максимум – 75 балів).

Шкала рівнів мотивації до професійної комунікації:

Високий рівень – 56–75 балів: сформоване усвідомлення значущості комунікації, стійка внутрішня мотивація до її розвитку, позитивне ставлення до інтерактивних форм навчання.

Середній рівень – 36–55 балів: загальне розуміння важливості комунікації, але мотивація частково зумовлена зовнішніми факторами; участь в інтерактивних видах діяльності епізодична.

Низький рівень – 15–35 балів: недостатнє усвідомлення ролі комунікації, слабка зацікавленість у її розвитку, схильність уникати активної участі у спілкуванні.

Опитувальник ціннісних орієнтацій М. Рокича (адаптований)

Мета: виявити місце комунікативно орієнтованих цінностей (спілкування, взаєморозуміння, співпраця, робота з людьми) в індивідуальній ієрархії цінностей здобувачів професійної освіти, як показника мотиваційно-ціннісного компоненту комунікативної компетентності.

Інструкція:

Дослідження проводиться індивідуально або фронтально в групі. Здобувачам пропонується перелік цінностей (термінальних та інструментальних), серед яких виділено цінності, пов'язані з комунікацією. Необхідно пронумерувати цінності за ступенем їхньої значущості для себе:

«1» – найбільш важлива цінність; далі «2», «3» тощо – у порядку спадання значущості.

Для спрощеної адаптації можна використати дві групи цінностей (по 10 у кожній):

Термінальні цінності:

- цікава робота з людьми;
- справжня дружба;
- взаєморозуміння з оточуючими;
- сімейне благополуччя;
- матеріальна забезпеченість;
- особистий успіх;
- здоров'я;
- свобода;
- впевненість у завтрашньому дні;
- самореалізація.

Інструментальні цінності:

- товариськість;
- комунікабельність;
- терпимість (толерантність);
- ввічливість;
- відповідальність;
- наполегливість;
- організованість;
- самоконтроль;

– дисциплінованість;

– чесність.

Досліджуваний нумерує всі цінності в кожному списку від 1 (найважливіша) до 10 (найменш важлива).

Процедура обробки результатів:

Для оцінювання значущості комунікації як професійної цінності аналізуються лише ті цінності, що безпосередньо пов'язані зі спілкуванням, а саме: у блоці термінальних – «цікава робота з людьми»; «справжня дружба»; «взаєморозуміння з оточуючими»; у блоці інструментальних – «товариськість»; «комунікабельність»; «терпимість (толерантність)».

Для кожної з цих цінностей фіксується її ранг. Щоб перетворити ранги в бали, застосовується зворотне кодування:

1 місце = 5 балів

2 місце = 4 бали

3 місце = 3 бали

4 місце = 2 бали

5–10 місця = 1 бал

Потім обчислюється сумарний показник значущості комунікативних цінностей як сума балів за всі шість обраних цінностей.

Мінімально можливий бал: 6 (якщо всі важливі для нас цінності на 5–10 місцях – по 1 балу).

Максимально можливий бал: 30 (якщо всі ці цінності на 1–3 місцях).

Шкала рівнів орієнтації на комунікативні цінності:

Високий рівень – 23–30 балів: комунікативні цінності (спілкування, взаєморозуміння, робота з людьми, товариськість) займають провідні позиції в особистісній ієрархії. Для здобувача важливими є стосунки, співпраця, взаємоповага; він внутрішньо мотивований розвивати комунікативні вміння.

Середній рівень – 14–22 бали: комунікативні цінності визнаються значущими, але співіснують з іншими (матеріальними, статусними тощо) без

виразного домінування. Мотивація до розвитку комунікації є, але може носити ситуаційний або зовнішній характер.

Низький рівень – 6–13 балів: комунікативні та міжособистісні цінності посідають віддалені позиції; у системі особистісних орієнтацій переважають індивідуалістичні, утилітарні або суто матеріальні мотиви. Це може свідчити про слабко розвинену мотиваційно-ціннісну основу для формування комунікативної компетентності.

Тест-завдання «Основи професійної комунікації» (авторський)

Мета: оцінити когнітивний критерій – рівень знань здобувачів про сутність комунікації, правила та норми професійного спілкування.

Інструкція: здобувачам пропонується тест із 20 завдань різних типів (множинний вибір, «так/ні», вибір найкращого варіанта поведінки у ситуації). На виконання відводиться 20–25 хвилин. Потрібно уважно прочитати кожне завдання та обрати один правильний варіант відповіді.

Приклади тестових завдань:

1. Професійна комунікація – це:

а) будь-яке спілкування з друзями;

б) спілкування, пов’язане з виконанням професійних обов’язків;

в) лише ділове листування;

г) спілкування в соціальних мережах.

2. До невербальних засобів спілкування належать:

а) інтонація, міміка, жести;

б) граматика і орфографія;

в) лише слова, які ми вимовляємо;

г) технічні засоби зв’язку.

3. У ситуації незгоди з клієнтом чи колегою найбільш професійною буде реакція:

а) підвищити голос, щоб відстояти свою думку;

б) промовчати й припинити спілкування;

в) спокійно пояснити свою позицію та вислухати аргументи іншої сторони;

г) відмовитися від подальшого співробітництва.

Обробка результатів:

За кожну правильну відповідь нараховується 1 бал. Максимальна кількість балів – 20.

Шкала рівнів когнітивної обізнаності у сфері професійної комунікації:

Високий рівень – 16–20 балів: здобувач демонструє достатній обсяг знань про професійну комунікацію, орієнтується в основних поняттях і правилах.

Середній рівень – 10–15 балів: знання загалом сформовані, але є прогалини; потрібне додаткове опрацювання окремих питань.

Низький рівень – 0–9 балів: фрагментарні уявлення про професійну комунікацію, слабке розуміння її сутності та норм.

Карта спостереження «Комунікативна поведінка в групі» (авторська)

Мета: оцінити комунікативно-поведінковий критерій – реальну поведінку здобувачів у ситуаціях спілкування, їхню активність у діалозі, здатність аргументувати та працювати в групі.

Інструкція: спостереження проводиться викладачем (або незалежним експертом) під час інтерактивних занять (дискусія, рольова гра, робота в малих групах). Для кожного здобувача заповнюється карта спостереження за трьома основними параметрами, що оцінюються за 5-бальною шкалою (1 – проявляється дуже рідко / слабо, 5 – виражено стабільно).

Параметри спостереження:

1. Активність у спілкуванні: чи бере участь у діалозі, ініціює висловлювання, ставить запитання, реагує на репліки інших.

2. Аргументованість висловлювань: чи вміє обґрунтувати свою думку, навести приклади, логічно пояснити позицію.

3. Уміння працювати в групі: чи враховує думки інших, чи здатний домовлятися, сприяє спільному рішенню.

Обробка результатів:

За кожним параметром визначається середній бал (1–5).

Шкала рівнів комунікативно-поведінкового розвитку:

Високий рівень – 4,1–5,0 бала: здобувач активний у груповій взаємодії, упевнено висловлюється, аргументує та ефективно працює в команді.

Середній рівень – 2,6–4,0 бала: загалом бере участь у спілкуванні, але інколи пасивний або недостатньо аргументований; потребує підтримки й цілеспрямованого тренування.

Низький рівень – 1,0–2,5 бала: уникнення активної участі, труднощі в побудові діалогу й роботі в групі, слабка аргументація.

Анкета «Рефлексія власних комунікативних умінь» (авторська)

Мета: дослідити рефлексивний критерій – здатність здобувачів аналізувати власне спілкування, оцінювати його ефективність та прагнути до самовдосконалення у сфері комунікації.

Інструкція: здобувачам пропонують 15 тверджень, що стосуються їхнього ставлення до власних комунікативних дій. Оцінювання проводиться за 5-бальною шкалою (1 – «повністю не згоден», 5 – «повністю згоден»).

Приклади тверджень:

1. Після спілкування я часто обмірковую, що сказав/сказала і як це вплинуло на інших.
2. Я помічаю свої помилки у спілкуванні та намагаюся їх виправляти.
3. Мені важливо знати, як інші оцінюють мою манеру спілкування.
4. Я готовий(а) змінювати свою поведінку у спілкуванні, якщо бачу, що вона неефективна.
5. Я маю конкретні цілі, пов’язані з розвитком власних комунікативних умінь.

Оцінювання:

Підраховується сумарний бал (мінімум – 15, максимум – 75 залежно від кількості тверджень) або середній бал.

Шкала рівнів рефлексивного розвитку в комунікації:

Високий рівень – 50–75 балів: виражена здатність до самоаналізу, готовність приймати зворотний зв'язок і змінювати власну комунікативну поведінку.

Середній рівень – 26–50 балів: загальне усвідомлення сильних і слабких сторін у спілкуванні, але рефлексія епізодична й не завжди переходить у реальні зміни.

Низький рівень – 15–25 балів: низька здатність до самоаналізу, опір зворотному зв'язку, відсутність вираженого прагнення до удосконалення спілкування.

Було проаналізовано результати за кожним критерієм.

Кількісні дані обстеження рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО **за мотиваційно-ціннісним критерієм** відображені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Рівні комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за мотиваційно-ціннісним критерієм (%)

Рівень	**ЕГ (n = 19)**		**КГ (n = 19)**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**
Високий	4	21,1	3	15,8
Середній	11	57,9	12	63,2
Низький	4	21,1	4	21,1

Аналіз даних за мотиваційно-ціннісним критерієм показав, що для більшості здобувачів як експериментальної, так і контрольної групи комунікація усвідомлюється як важлива складова майбутньої професійної діяльності, однак внутрішня мотивація до цілеспрямованого розвитку

комунікативних умінь виявляється недостатньо сформованою. Значна частина здобувачів (57,9% ЕГ та 63,2% КГ) продемонструвала середній рівень мотивації: вони загалом погоджуються з важливістю комунікації, проте не завжди виявляють ініціативу в участі в інтерактивних видах діяльності, орієнтуючись радше на зовнішні вимоги (успішність, оцінка викладача, формальне виконання завдань). Частка здобувачів із високим рівнем мотиваційно-ціннісної орієнтації на комунікацію виявилася незначною (21,1% ЕГ та 15,8% КГ), тоді як певна кількість учасників обох груп продемонструвала низький рівень (21,1% ЕГ та 21,1% КГ), що проявляється у байдужості до спільної роботи, небажанні брати участь у дискусіях та рольових вправах.

Кількісні дані обстеження рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО **за когнітивним критерієм** відображені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за когнітивним критерієм (%)

Рівень	**ЕГ (n = 19)**		**КГ (n = 19)**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**
Високий	5	26,3	4	21,1
Середній	10	52,6	11	57,9
Низький	4	21,1	4	21,1

За когнітивним критерієм встановлено, що в обох групах переважає середній рівень обізнаності щодо сутності професійної комунікації, її видів, вербальних і невербальних засобів, норм мовленнєвого етикету (52,6% ЕГ та 57,9% КГ). Здобувачі здебільшого правильно визначають базові поняття та орієнтуються в окремих правилах професійного спілкування, однак у них спостерігаються прогалини в розумінні складніших аспектів: конструктивного

розв’язання конфліктів, організації партнерського діалогу, використання зворотного зв’язку. Частка здобувачів із високим рівнем когнітивної сформованості є обмеженою (26,3% ЕГ та 21,1% КГ), що свідчить про недостатнє системне опрацювання питань професійної комунікації в освітньому процесі. Водночас наявна група здобувачів із низьким рівнем (21,1% ЕГ та 21,1% КГ), які мають переважно фрагментарні знання та потребують цілеспрямованої підтримки.

Кількісні дані обстеження рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО **за комунікативно-поведінковим критерієм** відображені у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за комунікативно-поведінковим критерієм (%)

Рівень	**ЕГ (n = 19)**		**КГ (n = 19)**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**
Високий	3	15,8	2	10,5
Середній	10	52,6	11	57,9
Низький	6	31,6	6	31,6

Результати спостереження за допомогою карти комунікативної поведінки показали, що за комунікативно-поведінковим критерієм значна частина здобувачів виявляє тільки середній рівень розвитку практичних умінь спілкування (52,6% ЕГ та 57,9% КГ). Під час групових форм роботи (обговорення, рольові ігри, виконання спільних завдань) помітно, що не всі учасники готові активно включатися в діалог: частина здобувачів займає пасивну позицію, обмежуючись короткими відповідями або формальною участю. Уміння аргументовано висловлювати власну позицію та підтримувати конструктивний діалог розвинене на належному рівні лише в окремих здобувачів (15,8% ЕГ та 10,5% КГ), тоді як більшість відчуває труднощі з

добором переконливих аргументів, логічною побудовою висловлювань та врахуванням позиції співрозмовника. Навички роботи в групі також виявляються неоднорідними: поряд із тими, хто демонструє здатність до співпраці й компромісу, є здобувачі, які або надмірно домінують, або, навпаки, уникають відповідальності за спільний результат.

Кількісні дані обстеження рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО **за рефлексивним критерієм** відображені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Рівні комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за рефлексивним критерієм (%)

Рівень	**ЕГ (n = 19)**		**КГ (n = 19)**	
	Кількість	**%**	**Кількість**	**%**
Високий	4	21,1	3	15,8
Середній	9	47,4	10	52,6
Низький	6	31,6	6	31,6

За рефлексивним критерієм виявлено, що лише частина здобувачів здатна цілісно оцінити власні сильні та слабкі сторони у спілкуванні й чітко сформулювати напрями особистісного зростання (21,1% ЕГ та 52,6% КГ). У більшості досліджуваних рефлексія має епізодичний характер: вони загалом можуть визнати наявність труднощів (наприклад, невпевненість під час виступу, труднощі в конфліктних ситуаціях), проте рідко конкретизують, які саме кроки готові зробити для покращення комунікації (47,4% ЕГ та 52,6% КГ). Частина здобувачів демонструє низький рівень рефлективності (31,6% ЕГ та 31,6% КГ), що проявляється у небажанні аналізувати власне спілкування та в недостатній готовності приймати зворотний зв’язок.

На основі отриманих показників за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативно-поведінковим та рефлексивним критеріями було

здійснено інтегральну оцінку загального рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО в експериментальній та контрольній групах (рис. 2.1).

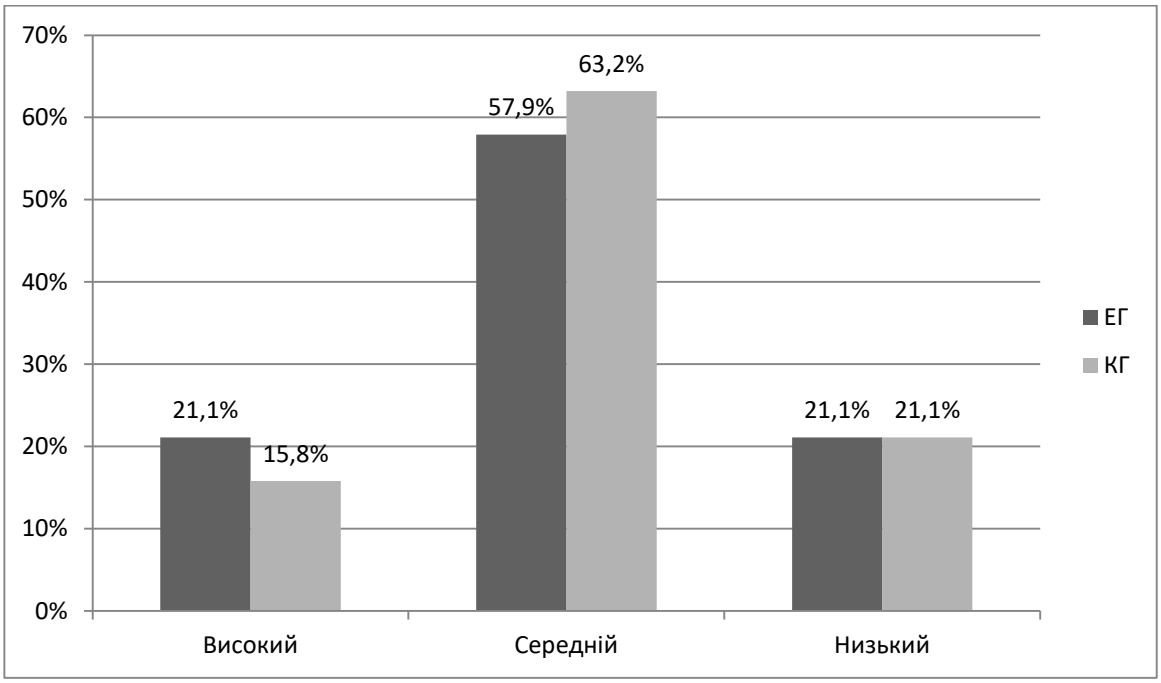

Рис. 2.1. Загальний рівень сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО в експериментальній та контрольній групах

Порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп на констатувальному етапі засвідчив, що розподіл здобувачів за рівнями сформованості комунікативних компетентностей у цілому є подібним. Це дає підстави стверджувати, що на початку дослідження групи були відносно однорідними за своїми комунікативними характеристиками, а отже, придатними для подальшого порівняння динаміки розвитку комунікативних компетентностей у процесі формувального експерименту.

Як видно з рис. 2.1, у структурі загального рівня комунікативних компетентностей здобувачів обох груп переважає середній рівень, що поєднується з незначною часткою осіб із високими показниками та помітною часткою здобувачів із низьким рівнем.

Загалом результати констатувального етапу дають змогу зробити висновок про недостатню сформованість комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за всіма виокремленими критеріями. Домінування середніх і низьких рівнів, обмежена кількість здобувачів із високими показниками, переважання зовнішньої мотивації, фрагментарність знань, часті труднощі в реальній комунікативній поведінці та слабко виражена рефлексія свідчать про потребу в спеціально організованій педагогічній роботі. Це підтверджує доцільність розробки й упровадження структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО за допомогою інтерактивних вправ, що й стало завданням формувального етапу дослідження.

2.2 Експериментальна перевірка структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи був спрямований на практичну реалізацію розробленої структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ.

Відповідно до виявлених на констатувальному етапі суперечностей між вимогами до сучасного фахівця (наявність розвинених комунікативних компетентностей) і реальним рівнем їх сформованості у здобувачів, виникла потреба в організації цілеспрямованого педагогічного впливу, який забезпечить перехід від переважно середніх і низьких показників до більш високого рівня розвитку комунікативних умінь.

Метою формувального етапу є експериментальна перевірка ефективності структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО шляхом упровадження

системи інтерактивних вправ у навчально-виховний процес експериментальної групи.

Досягнення поставленої мети передбачало розв’язання таких **завдань** формувального етапу:

1. Організаційно-підготовчі завдання:

– конкретизувати зміст, форми та засоби реалізації структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО;

– спланувати цикл занять та інтерактивних заходів (тренінги, рольові ігри, дискусії, проєктні завдання), спрямованих на розвиток комунікативних умінь.

2. Змістово-процесуальні завдання:

– забезпечити цілеспрямоване формування мотиваційно-ціннісного ставлення здобувачів до професійної комунікації (усвідомлення її значущості, позитивне ставлення до спільної діяльності та інтерактивних форм навчання);

– сприяти збагаченню когнітивного компоненту комунікативної компетентності через опрацювання знань про сутність, види, норми та правила професійного спілкування;

– розвивати комунікативно-поведінковий компонент шляхом систематичного включення здобувачів в інтерактивну взаємодію (робота в парах і групах, моделювання професійних ситуацій, відпрацювання навичок діалогу, аргументації, ведення дискусії);

– стимулювати розвиток рефлексивного компоненту комунікативної компетентності через використання рефлексивних завдань, анкет, обговорення власного досвіду спілкування.

3. Оціночно-аналітичні завдання:

– забезпечити поточний моніторинг динаміки сформованості комунікативних компетентностей здобувачів експериментальної групи у процесі впровадження програми.

Таким чином, формувальний етап дослідження був спрямований не лише на запровадження окремих інтерактивних методів і вправ, а на комплексну реалізацію структурно-функціональної моделі, що охоплює всі компоненти комунікативної компетентності й забезпечує цілісний розвиток здобувачів професійної освіти.

Ключовим інструментом реалізації структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО став **авторський спецкурс «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця»,** упроваджений в освітній процес експериментальної групи. Зміст спецкурсу був орієнтований на цілісний розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, комунікативно-поведінкового та рефлексивного компонентів комунікативної компетентності на основі системи інтерактивних вправ.

Спецкурс реалізовувався протягом 9 тижнів (загальний обсяг – 18 годин, 9 занять) та був інтегрований у навчальний план як варіативна складова професійної підготовки.

Мета спецкурсу: поглибити теоретичні знання здобувачів про сутність і структуру професійної комунікації та забезпечити цілеспрямований розвиток їхніх комунікативних компетентностей (мотиваційних, знаннєвих, поведінкових і рефлексивних аспектів) шляхом систематичного використання інтерактивних методів і вправ.

Основні завдання спецкурсу:

У мотиваційно-ціннісній площині:

– сформувати усвідомлення значущості комунікативної компетентності для професійної успішності та кар’єрного зростання;

– розвинути позитивне ставлення до спільної діяльності, партнерської взаємодії та інтерактивних форм навчання.

У когнітивній площині:

– систематизувати знання про види, функції, принципи та норми

професійної комунікації;

– ознайомити здобувачів з основами вербальної й невербальної комунікації, техніками активного слухання, ведення діалогу, конструктивного розв’язання конфліктів.

У комунікативно-поведінковій площині:

– відпрацювати навички ефективної взаємодії в парах і групах, участі в дискусії, аргументованого висловлення власної думки;

– сформувати вміння будувати професійний діалог з різними категоріями співрозмовників (колеги, клієнти, керівництво).

У рефлексивній площині:

– розвинути здатність до самоаналізу власного стилю спілкування;

– стимулювати готовність приймати зворотний зв’язок і змінювати свою комунікативну поведінку.

Структура спецкурсу. Зміст спецкурсу структуровано за чотирма модулями, кожен з яких відповідає певному компоненту комунікативної компетентності й реалізується переважно на основі інтерактивних форм роботи (тренінг, рольові ігри, дискусії, аналіз кейсів, міні-проєкти).

Модуль 1. Комунікація як професійна цінність (мотиваційно-ціннісний компонент)

Зміст: Поняття комунікації та комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Роль спілкування у професійній діяльності та кар’єрному розвитку. Комунікативні цінності: співпраця, взаємоповага, взаєморозуміння, відповідальність у спілкуванні.

Приклади інтерактивних форм роботи: групова дискусія «Яким я бачу комунікабельного професіонала?»; вправа «Ціннісна лінійка» (ранжування професійно значущих якостей); робота в малих групах над міні-проєктом «Комунікація в моїй майбутній професії».

Очікуваний результат: здобувачі усвідомлюють значення комунікативних умінь для успішної професійної діяльності, виявляють більш

позитивне ставлення до інтерактивних форм навчання, підвищується їхня внутрішня мотивація до розвитку комунікативної компетентності.

Модуль 2. Теоретичні основи професійної комунікації (когнітивний компонент)

Зміст: Види комунікації (міжособистісна, групова, професійна, ділова). Вербальні та невербальні засоби спілкування, культура професійного мовлення. Етикет професійної комунікації, правила конструктивної взаємодії. Бар'єри у спілкуванні та шляхи їх подолання.

Інтерактивні форми роботи: «Мозковий штурм» на тему «Що заважає нам домовлятися?»; аналіз відеофрагментів професійної взаємодії з подальшим обговоренням; робота з комунікативними кейсами: розбір ситуацій правильної/неправильної поведінки у спілкуванні.

Очікуваний результат: здобувачі поглиблюють знання про професійну комунікацію, краще розуміють роль вербальних і невербальних засобів, опановують базові правила мовленнєвої культури й етикету та вчаться аналізувати комунікативні ситуації.

Модуль 3. Практика ефективного спілкування (комунікативно-поведінковий компонент)

Зміст: Навички ведення діалогу і полілогу, техніки активного слухання. Аргументація, переконання, конструктивна критика та прийняття критики. Спілкування в ситуаціях співпраці та конфлікту. Робота в команді: розподіл ролей, досягнення спільного результату.

Інтерактивні форми роботи: рольові ігри («Співбесіда з роботодавцем», «Розв'язання конфлікту з клієнтом/колегою»); тренінгові вправи на розвиток активного слухання, перефразування, уточнення; групові дискусії та дебати з розподілом ролей; виконання командних завдань, що потребують узгодження дій та спільного прийняття рішень.

Очікуваний результат: відбувається активне відпрацювання практичних умінь спілкування: здобувачі вчаться аргументовано

висловлювати думку, слухати співрозмовника, шукати компроміс, розв’язувати конфліктні ситуації в конструктивний спосіб, ефективно працювати в команді.

Модуль 4. Рефлексія та самовдосконалення у сфері комунікації (рефлексивний компонент)

Приблизний зміст: Поняття рефлексії у професійній діяльності та спілкуванні. Самоаналіз власного стилю спілкування, визначення сильних і слабких сторін. Особистий план розвитку комунікативної компетентності. Підсумкова рефлексія за результатами проходження спецкурсу.

Інтерактивні форми роботи: індивідуальне та групове обговорення досвіду участі в інтерактивних вправах; вправа «Мій профіль комунікації» (самооцінка + оцінка групи); складання особистісного плану «Кроки до покращення моєї комунікації»; підсумкове коло рефлексії («Що я забираю з цього курсу?»).

Очікуваний результат: здобувачі набувають досвіду осмислення власної комунікативної діяльності, вчаться бачити динаміку власного розвитку, приймати зворотний зв’язок і трансформувати його в особистісні цілі та стратегії самовдосконалення.

У цілому спецкурс «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» виступає змістовим і організаційним ядром формувального етапу експерименту. Його модульна структура забезпечує послідовний перехід від усвідомлення цінності комунікації – до здобуття знань, відпрацювання практичних умінь та формування рефлексивного ставлення до власної комунікативної поведінки. Реалізація курсу на основі інтерактивних методів створює умови для активної участі здобувачів, суб’єкт-суб’єктної взаємодії й реального підвищення рівня їхніх комунікативних компетентностей.

Навчальна програма спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» представлена у Додатку 6.

У реалізації структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО

центральне місце посідає **система інтерактивних вправ**, що інтегровані в зміст спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця». Саме інтерактивні форми роботи забезпечують суб'єкт-суб'єктну взаємодію, активну позицію здобувача та створюють умови для реального тренування комунікативних умінь у наближених до професійних ситуаціях.

Добір і конструювання інтерактивних вправ здійснювалися з урахуванням структури комунікативної компетентності та виділених критеріїв її сформованості. У зв'язку з цим усі вправи умовно згруповано за їхнім домінувальним впливом на окремі компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-поведінковий та рефлексивний.

До мотиваційно-ціннісного блоку належать вправи, спрямовані на актуалізацію особистісного значення професійної комунікації, усвідомлення її ролі в успішності майбутньої діяльності, формування позитивного ставлення до спільної роботи й інтерактивних форм навчання. Це, зокрема, дискусії «Яким має бути комунікабельний фахівець?», вправа «Ціннісна лінійка», малі групові проєкти «Комунікація в моїй майбутній професії». У процесі їх виконання здобувачі не лише висловлюють власні уявлення про значущість комунікативних умінь, а й співвідносять їх із реальними вимогами професійної діяльності, що сприяє підвищенню внутрішньої мотивації до розвитку комунікативної компетентності.

Когнітивно-орієнтовані інтерактивні вправи забезпечують не стільки пасивне засвоєння теоретичного матеріалу, скільки активне опрацювання й осмислення знань про професійну комунікацію. До них належать аналіз комунікативних кейсів (ситуацій професійної взаємодії), обговорення відеофрагментів спілкування, колективне формулювання правил мовленнєвого етикету, мозкові штурми на теми «Що заважає нам домовлятися?», «Які якості допомагають у роботі з людьми?». Такі вправи дозволяють пов'язати теоретичні поняття (вербальні/невербальні засоби, бар'єри спілкування, стилі поведінки в конфлікті) з реальними ситуаціями

професійної взаємодії, що підвищує усвідомленість і практичну значущість здобутих знань.

Найбільш об’ємний блок складають *комунікативно-поведінкові інтерактивні вправи*, які безпосередньо спрямовані на відпрацювання й закріплення практичних умінь спілкування. Серед них – рольові ігри («Співбесіда з роботодавцем», «Службове спілкування з колегою/керівником», «Вирішення конфлікту з клієнтом»), тренінгові вправи на розвиток активного слухання («Активний слухач», «Перефразуй і уточни»), завдання на аргументацію та переконання («Переконай партнера», дебати з розподілом ролей), командні вправи з розподілом функцій і спільним прийняттям рішень. У межах цих вправ здобувачі мають змогу багаторазово, у різних за змістом і емоційним фоном ситуаціях, «прожити» досвід професійної взаємодії, експериментувати зі стилем спілкування, відпрацьовувати техніки аргументації, компромісу, конструктивної критики та співпраці.

Рефлексивні інтерактивні вправи пронизують усі модулі спецкурсу та спрямовані на формування здатності до осмислення власного стилю спілкування, аналізу успішних і проблемних моментів, прийняття зворотного зв’язку. До таких вправ належать індивідуальні рефлексивні анкети після занять, вправа «Мій профіль комунікації» (поєднання самооцінки й оцінки групи), підсумкові рефлексивні кола («Що я забираю з цього курсу?», «Що змінилося в моїй комунікації?»), складання особистих планів самовдосконалення. Рефлексивний компонент дозволяє здобувачам усвідомити власну динаміку, побачити зв’язок між участю в інтерактивних вправах і зростанням комунікативних умінь, що посилює відповідальність за власний розвиток.

Важливою умовою ефективного використання інтерактивних вправ є особлива роль викладача, який виступає не стільки джерелом готових знань, скільки модератором, фасилітатором, організатором взаємодії. Саме викладач задає правила роботи в групі, створює безпечний психологічний простір, у

якому здобувачі не бояться висловлюватися, помилятися, пробувати нові стратегії спілкування. Після виконання вправ забезпечується обов'язковий етап обговорення та зворотного зв'язку, у ході якого учасники аналізують, які комунікативні прийоми були ефективними, що викликало труднощі, які висновки можна зробити на майбутнє.

Отже, система інтерактивних вправ у межах спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» є основним інструментом реалізації структурно-функціональної моделі, оскільки забезпечує:

- активну позицію здобувачів;
- моделювання реальних професійних ситуацій;
- поєднання теоретичного знання з практичною дією;
- рефлексивне осмислення особистого досвіду спілкування.

Саме завдяки систематичному застосуванню інтерактивних вправ стало можливим перейти від переважно декларативних уявлень про комунікативну компетентність до її реального розвитку в здобувачів професійної освіти.

Реалізація формувального етапу дослідження здійснювалася поетапно та передбачала послідовне впровадження структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ. Умовно було виокремлено **три основні етапи**: підготовчий, основний (навчально-практичний) та рефлексивно-аналітичний.

На підготовчому етапі здійснювалася організаційна та змістова підготовка до впровадження авторської програми. Основними завданнями цього етапу були:

- уточнення змісту спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» відповідно до виявлених на констатувальному етапі труднощів здобувачів (низька внутрішня мотивація, фрагментарність знань, труднощі в реальній комунікативній поведінці);
- добір і конструювання системи інтерактивних вправ, які

забезпечують розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивного, комунікативно-поведінкового та рефлексивного компонентів;

– планування структури занять, визначення форм, методів і засобів навчання, розробка розкладу проведення спецкурсу для експериментальної групи;

– інструктаж здобувачів експериментальної групи щодо мети й завдань запроваджуваного курсу, особливостей роботи в інтерактивному форматі, правил групової взаємодії (толерантність, повага до думки іншого, конфіденційність, активність).

На цьому етапі також уточнювалися критерії оцінювання динаміки комунікативних компетентностей та форми поточного й підсумкового контролю (спостереження, самозвіти, участь у вправах, анкетування, повторна діагностика).

Основний (навчально-практичний) етап був пов’язаний із безпосередньою реалізацією спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» в експериментальній групі. На цьому етапі відбувалося систематичне включення здобувачів у інтерактивну взаємодію, що забезпечувала формування всіх компонентів комунікативної компетентності.

До ключових характеристик основного етапу належать:

– регулярність і послідовність занять – проведення циклу з 9 занять (модулів) згідно з програмою спецкурсу;

– домінування інтерактивних методів – рольові ігри, дискусії, тренінгові вправи, аналіз кейсів, робота в малих групах, виконання командних завдань;

– моделювання професійно значущих ситуацій спілкування, у яких здобувачі мали можливість відпрацьовувати навички діалогу, аргументації, активного слухання, конструктивного розв’язання конфліктів, командної взаємодії;

– індивідуалізація та варіативність участі – створення умов, за яких

кожен здобувач може проявити себе в різних ролях (ведучий дискусії, доповідач, модератор, учасник команди, спостерігач тощо).

Викладач виконував функції фасилітатора: організовував освітній простір, задавав правила, підтримував позитивний психологічний клімат, сприяв залученню всіх учасників до роботи, надавав зворотний зв'язок. Особлива увага приділялася тому, щоб здобувачі не лише «виконували» вправи, а й усвідомлювали їхній зв'язок із реальними професійними ситуаціями та власним розвитком.

Рефлексивно-аналітичний етап був спрямований на узагальнення отриманого досвіду, осмислення змін у комунікативних компетентностях здобувачів та підготовку до підсумкової діагностики.

Основними завданнями цього етапу були:

– організація рефлексивних заходів (анкетування, групові обговорення, підсумкові рефлексивні кола), у межах яких здобувачі аналізували власний досвід участі в спецкурсі, відзначали, що саме змінилося у їхній комунікації;

– сприяння формуванню особистісних планів розвитку комунікативної компетентності, де здобувачі формулювали індивідуальні цілі та конкретні кроки самовдосконалення;

– підготовка до контрольного етапу експерименту: повторне застосування комплексу діагностичних методик, зіставлення суб'єктивних рефлексивних оцінок здобувачів із об'єктивними показниками.

На цьому етапі викладач допомагав здобувачам побачити динаміку власного розвитку, усвідомити, що зміни у їхніх знаннях, ставленнях і поведінці є результатом цілеспрямованої участі в інтерактивній програмі. Саме поєднання суб'єктивного (рефлексивного) та об'єктивного (діагностичного) аналізу створило підґрунтя для подальшої оцінки ефективності структурно-функціональної моделі, що здійснюється на контрольному етапі дослідження.

2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Контрольний етап дослідно-експериментальної роботи є завершальним етапом перевірки ефективності структурно-функціональної моделі формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗП(ПТ)О за допомогою інтерактивних вправ. Він передбачає повторне вимірювання показників, отриманих на констатувальному етапі, та їх порівняння з результатами, зафіксованими після реалізації формувальної програми в експериментальній групі.

Метою контрольного етапу є виявлення динаміки рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти в експериментальній та контрольній групах після впровадження авторського спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» та перевірка ефективності розробленої структурно-функціональної моделі.

Досягнення цієї мети передбачало розв’язання таких **завдань контрольного етапу:**

– здійснити повторну діагностику рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів експериментальної та контрольної груп за всіма визначеними критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативно-поведінковим та рефлексивним);

– використати той самий комплекс методик, що й на констатувальному етапі (анкети, тести, карти спостереження, опитувальник ціннісних орієнтацій), з метою забезпечення порівнянності результатів.

– порівняти показники рівнів сформованості комунікативних компетентностей у межах кожної групи до і після формувального впливу, виявивши наявність позитивної чи негативної динаміки;

– здійснити порівняльний аналіз динаміки показників між експериментальною та контрольною групами, з’ясувавши, чи є зміни в ЕГ статистично і педагогічно значущими порівняно з КГ;

– визначити, які саме компоненти комунікативної компетентності (мотиваційний, когнітивний, поведінковий, рефлексивний) зазнали найбільш виражених змін у результаті впровадження спецкурсу.

– застосувати методи математико-статистичної обробки (t-критерій Стьюдента для порівняння показників до і після в межах груп та між групами; розрахунок відсоткового розподілу за рівнями тощо) для перевірки достовірності виявлених відмінностей;

– на основі отриманих кількісних і якісних даних зробити висновки щодо результативності інтерактивної програми і визначити загальний рівень ефективності структурно-функціональної моделі.

Таким чином, контрольний етап дослідження забезпечує об’єктивну оцінку впливу розробленого спецкурсу та системи інтерактивних вправ на формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти та створює підґрунтя для формулювання узагальнених педагогічних висновків і рекомендацій.

Після реалізації формувального етапу експерименту, що включав упровадження авторського спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» в експериментальній групі, було проведено повторну діагностику рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО.

Метою повторної діагностики було зафіксувати зміни у стані комунікативних компетентностей здобувачів експериментальної та контрольної груп, а також забезпечити можливість зіставлення отриманих результатів із показниками констатувального етапу.

Для забезпечення порівнянності даних було використано той самий комплекс діагностичних методик, що й на констатувальному етапі дослідження.

Повторна діагностика проводилася після завершення всього циклу занять спецкурсу в експериментальній групі та у той самий часовий період у

контрольній групі, де навчальний процес здійснювався за традиційною методикою без цілеспрямованого формувального впливу. Це дозволило мінімізувати вплив зовнішніх чинників (навчальне навантаження, календарний розподіл занять тощо) та забезпечити коректність порівняння.

Аналіз динаміки рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту комунікативної компетентності (табл. 2.5) засвідчив істотні позитивні зміни в експериментальній групі порівняно з контрольною.

Таблиця 2.5

Динаміка рівнів сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту комунікативної компетентності здобувачів ЕГ і КГ, %

Рівень	ЕГ до експерименту %	ЕГ після експерименту %	КГ до експерименту %	КГ після експерименту %
Високий	21,1	47,4	15,8	21,1
Середній	57,9	42,1	63,2	63,2
Низький	21,1	10,5	21,1	15,8

У експериментальній групі до початку формувального впливу переважав середній рівень мотиваційно-ціннісної орієнтації на професійну комунікацію (57,9%), тоді як частка осіб із високим рівнем становила лише 21,1%, а з низьким рівнем – 21,1%. Це свідчило про те, що хоча більшість здобувачів загалом визнавали важливість комунікації у професійній діяльності, внутрішня мотивація до цілеспрямованого розвитку комунікативних умінь була недостатньо стійкою, а в частини учасників вона практично не була сформована.

Після реалізації спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» в межах формувального етапу спостерігається виразний зсув розподілу рівнів у бік зростання мотивації: частка здобувачів із високим рівнем мотиваційно-ціннісного компоненту зросла майже вдвічі – з 21,1% до

47,4% (з 4 до 9 осіб). Відповідно зменшилася кількість здобувачів із низьким рівнем – з 21,1 % до 10,5 % (з 4 до 2 осіб). Частка осіб із середнім рівнем дещо знизилася (з 57,9% до 42,1%), що пояснюється переходом частини здобувачів до вищого рівня мотиваційної сформованості. Виявлені відмінності між показниками до і після формувального впливу в експериментальній групі є статистично значущими ($p<0,05$ за t-критерієм Стьюдента).

Отримані зміни свідчать про те, що участь у спецкурсі сприяла не лише раціональному усвідомленню значущості комунікативних умінь, а й формуванню стійкої внутрішньої установки на розвиток власної комунікативної компетентності, позитивного ставлення до інтерактивних форм роботи, готовності активно включатися у процес професійної взаємодії.

У контрольній групі динаміка рівнів за мотиваційно-ціннісним критерієм виявилася значно менш вираженою. Після завершення дослідження відбулося лише незначне збільшення частки здобувачів із високим рівнем (з 15,8% до 21,1%, тобто з 3 до 4 осіб) та невелике зменшення кількості респондентів із низьким рівнем (з 21,1% до 15,8%). При цьому частка здобувачів із середнім рівнем залишилася незмінною (63,2%). Такий характер змін у контрольній групі можна пояснити загальною динамікою навчального процесу, накопиченням досвіду спілкування в групі тощо, однак відсутність суттєвого зрушення в бік високого рівня мотивації свідчить про обмеженість можливостей традиційних форм навчання щодо цілеспрямованого формування мотиваційно-ціннісного компоненту комунікативної компетентності.

Аналіз динаміки рівнів сформованості когнітивного компоненту комунікативної компетентності здобувачів (табл. 2.6) показав, що впровадження спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» сприяло суттєвому покращенню знаннєвої складової комунікативної компетентності в експериментальній групі порівняно з контрольною.

Таблиця 2.6

Динаміка рівнів сформованості когнітивного компоненту комунікативної компетентності здобувачів ЕГ і КГ, %

Рівень	ЕГ до експерименту %	ЕГ після експерименту %	КГ до експерименту %	КГ після експерименту %
Високий	26,3	52,6	21,1	26,3
Середній	52,6	42,1	57,9	57,9
Низький	21,1	5,3	21,1	15,8

У експериментальній групі до початку формувального етапу переважав середній рівень когнітивної сформованості (52,6%), тоді як частка осіб із високим рівнем становила 26,3%, а з низьким рівнем – 21,1%. Це свідчило про те, що більшість здобувачів володіє базовими знаннями щодо сутності професійної комунікації, проте ці знання є недостатньо системними, неповними, із помітними прогалинами у розумінні окремих аспектів (вербальні й невербальні засоби, мовленнєвий етикет, конструктивне розв'язання конфліктів).

Після реалізації спецкурсу спостерігається якісний зсув у структурі рівнів. Частка здобувачів із високим рівнем когнітивного компоненту зросла з 26,3% до 52,6%, тобто фактично удвічі. Водночас низький рівень зменшився з 21,1% до 5,3%, що свідчить про істотне скорочення групи здобувачів із фрагментарними, недостатньо сформованими знаннями у сфері комунікації. Частка осіб із середнім рівнем дещо знизилася (з 52,6% до 42,1%), що пояснюється переходом частини здобувачів до високого рівня сформованості. Такі зміни можна інтерпретувати як результат цілеспрямованої когнітивної роботи, яка здійснювалася в межах модулів спецкурсу та включала: опрацювання теоретичних основ професійної комунікації, аналіз комунікативних кейсів, роботу з відеофрагментами, колективне формулювання правил ефективного спілкування тощо. Інтерактивний

характер опрацювання матеріалу дозволив пов’язати теоретичні знання з реальними (або змодельованими) професійними ситуаціями, що сприяло глибшому й усвідомленішому засвоєнню. Отримані зміни в експериментальній групі за когнітивним критерієм є статистично значущими ($p<0,05$ за t-критерієм Стьюдента) і свідчать про ефективність впровадженої моделі.

У контрольній групі динаміка за когнітивним критерієм виявилася набагато менш вираженою. Після завершення експерименту відбулося лише незначне збільшення частки здобувачів із високим рівнем (з 21,1% до 26,3%) та незначне зменшення низького (з 21,1% до 15,8%). При цьому середній рівень залишився незмінним (57,9%), що свідчить про відсутність суттєвого перерозподілу структурних рівнів.

Отже, порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп показує, що істотне зростання частки здобувачів із високим рівнем когнітивного компоненту та майже повне «звуження» низького рівня в ЕГ є саме наслідком упровадження авторської програми. Традиційний навчальний процес, який здійснювався в контрольній групі, забезпечив лише невелике «природне» підвищення показників за рахунок загального навчального досвіду, але не привів до якісного стрибка у сформованості знань про професійну комунікацію.

Аналіз динаміки рівнів сформованості комунікативно-поведінкового компоненту комунікативної компетентності здобувачів (табл. 2.7) показав, що саме в цій площині інтерактивна програма дала особливо помітний ефект.

Таблиця 2.7

Динаміка рівнів сформованості комунікативно-поведінкового компоненту комунікативної компетентності здобувачів ЕГ і КГ, %

Рівень	ЕГ до експерименту %	ЕГ після експерименту %	КГ до експерименту %	КГ після експерименту %

Високий	15,8	42,1	10,5	21,1
Середній	52,6	47,4	57,9	57,9
Низький	31,6	10,5	31,6	21,1

У експериментальній групі до початку формувального етапу домінував середній рівень комунікативно-поведінкового розвитку (52,6%), тоді як частка осіб із високим рівнем становила лише 15,8%, а з низьким рівнем – 31,6%. Це означає, що значна частина здобувачів відчувала труднощі в реальних ситуаціях спілкування: не завжди брали активну участь в обговореннях, мали проблеми з побудовою діалогу, аргументацією власних думок, роботою в команді. Після впровадження спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця», побудованого на систематичному використанні рольових ігор, тренінгових вправ, групових дискусій та командних завдань, відбулися якісні зміни у структурі рівнів. Частка здобувачів із високим рівнем комунікативно-поведінкового компоненту зросла майже утричі – з 15,8% до 42,1%. При цьому низький рівень суттєво скоротився – з 31,6% до 10,5%. Частка осіб із середнім рівнем дещо зменшилася (з 52,6% до 47,4%), що свідчить про перехід частини здобувачів до більш високого рівня практичної комунікативної сформованості. Зміни показників комунікативно-поведінкового компоненту в експериментальній групі є статистично значущими ($p < 0,05$ за t-критерієм Стьюдента), що додатково підтверджує ефективність авторської програми.

Отримані зміни свідчать про те, що регулярне залучення здобувачів до інтерактивних форм роботи створило умови для реального тренування комунікативних умінь у дії. Здобувачі стали активніше брати участь у групових обговореннях, упевненіше висловлювати власну думку, краще аргументувати позицію, проявляти ініціативу в командній взаємодії, конструктивніше реагувати на зауваження та протилежні погляди. Зменшення

частки низького рівня свідчить також про подолання пасивності, скутості та невпевненості у спілкуванні в частини учасників.

У контрольній групі динаміка за комунікативно-поведінковим критерієм виявилася значно менш вираженою. Після завершення експерименту спостерігається лише незначне зростання частки здобувачів із високим рівнем (з 10,5% до 21,1%) та певне зменшення низького (з 31,6% до 21,1%), при незмінній частці осіб із середнім рівнем (57,9%). Ці зміни можна розглядати як наслідок загального досвіду навчальної взаємодії, але вони не свідчать про системну роботу з формування практичних комунікативних умінь.

Порівняння даних експериментальної та контрольної груп дає підстави стверджувати, що найбільш помітним ефектом упровадження структурно-функціональної моделі є саме зростання рівня комунікативно-поведінкової сформованості в ЕГ: здобувачі не просто краще розуміють сутність професійної комунікації, але й демонструють більш ефективну поведінку в реальних ситуаціях взаємодії. Це підтверджує результативність використання інтерактивних вправ як провідного інструменту розвитку комунікативних компетентностей.

Аналіз динаміки рівнів сформованості рефлексивного компоненту комунікативної компетентності (табл. 2.8) показав, що впровадження інтерактивної програми позитивно вплинуло не лише на знання та поведінку здобувачів, а й на їхню здатність до самоаналізу власного спілкування.

Таблиця 2.8

Динаміка рівнів сформованості рефлексивного компоненту комунікативної компетентності здобувачів ЕГ і КГ, %

Рівень	**ЕГ до експерименту %**	**ЕГ після експерименту %**	**КГ до експерименту %**	**КГ після експерименту %**
Високий	21,1	47,4	15,8	21,1
Середній	47,4	42,1	52,6	52,6
Низький	31,6	10,5	31,6	26,3

У експериментальній групі до початку формувального етапу майже половина здобувачів (47,4%) мала середній рівень рефлексивної сформованості, 21,1% – високий, тоді як 31,6% – низький рівень, що свідчило про недостатню вираженість навичок самоаналізу, неготовність системно замислюватись над власним стилем спілкування, приймати зворотний зв’язок і робити з нього висновки.

Спостерігається відчутний позитивний зсув: частка здобувачів із високим рівнем рефлексивного компоненту зросла з 21,1% до 47,4%, тобто більш ніж удвічі. Водночас низький рівень зменшився з 31,6% до 10,5%. Частка осіб із середнім рівнем дещо знизилася (з 47,4% до 42,1%), що пояснюється переходом частини здобувачів до високого рівня.

Такі зміни свідчать про те, що використання рефлексивно орієнтованих завдань (анкет самооцінки, рефлексивних листів, вправ типу «Мій профіль комунікації», обговорень власного досвіду участі в інтерактивних вправах, складання особистих планів розвитку) сприяло формуванню усвідомленого ставлення до власної комунікації. Здобувачі стали частіше аналізувати свої успіхи й труднощі у спілкуванні, помічати помилки, приймати зворотний зв’язок від викладача й одногрупників, формулювати конкретні наміри щодо самовдосконалення.

У контрольній групі динаміка за рефлексивним критерієм виявилася значно менш вираженою. Після завершення дослідження спостерігається лише незначне зростання частки осіб із високим рівнем (до 21,1%) та невелике зменшення низького рівня (до 26,3%), при незмінній частці респондентів із середнім рівнем (52,6%). Це може свідчити про певне природне зростання рефлексивності внаслідок загального освітнього досвіду, але не про системну роботу в цьому напрямі.

Порівняння результатів експериментальної та контрольної груп дає підстави стверджувати, що помітне зростання частки здобувачів із високим рівнем рефлексивного компоненту та суттєве скорочення низького рівня в ЕГ є наслідком цілеспрямованого використання рефлексивних інтерактивних

вправ у межах авторської програми. Це свідчить про те, що розроблена модель сприяє не лише зовнішнім змінам у поведінці, а й внутрішньому осмисленню власного досвіду спілкування, що є важливою умовою стійкого розвитку комунікативної компетентності.

Для узагальнення результатів за всіма критеріями (мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативно-поведінковим та рефлексивним) було розраховано інтегральний показник загального рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів експериментальної та контрольної груп до і після формувального впливу (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Динаміка загального рівня сформованості комунікативних компетентностей здобувачів ЕГ і КГ, %

Рівень	**ЕГ до експерименту %**	**ЕГ після експерименту %**	**КГ до експерименту %**	**КГ після експерименту %**
Високий	21,1	52,6	15,8	21,1
Середній	57,9	36,8	63,2	63,2
Низький	21,1	10,6	21,1	15,8

Аналіз інтегрального показника дозволив виявити чітку позитивну динаміку загального рівня сформованості комунікативних компетентностей в експериментальній групі на відміну від контрольної.

Структура рівнів істотно змінилася: частка здобувачів із високим загальним рівнем зросла більш ніж удвічі (до 52,6%), тоді як кількість осіб із низьким рівнем скоротилася майже вдвічі (до 10,6%). Частка здобувачів із середнім рівнем зменшилася (до 36,8%), що свідчить про перехід частини здобувачів до більш високого рівня сформованості комунікативних компетентностей. Отже, в експериментальній групі відбувся якісний перерозподіл: замість «переважно середнього» профілю сформованості комунікативних компетентностей фіксується значне зростання частки

здобувачів із високим рівнем за рахунок зменшення як середнього, так і низького рівня. Це узгоджується з отриманими результатами за окремими критеріями (мотиваційним, когнітивним, поведінковим і рефлексивним) і підтверджує комплексний характер позитивних змін.

У контрольній групі загальний рівень сформованості комунікативних компетентностей зазнав лише незначних змін. Після завершення дослідження спостерігається невелике зростання частки здобувачів із високим рівнем (до 21,1%) та деяке зниження низького рівня (до 15,8%), проте середній рівень залишається незмінно домінуючим (63,2%). Це може бути зумовлено природним накопиченням досвіду спілкування в навчальному середовищі, але не свідчить про системний цілеспрямований вплив на розвиток комунікативних компетентностей.

Порівняльний аналіз отриманих результатів дозволяє стверджувати, що істотні позитивні зміни в загальному рівні сформованості комунікативних компетентностей притаманні саме експериментальній групі, де відбувалося впровадження структурно-функціональної моделі та авторського спецкурсу на основі інтерактивних вправ. У контрольній групі зміни носять обмежений, переважно спонтанний характер.

Це дає підстави розглядати розроблену модель формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО як ефективну педагогічну технологію, що забезпечує підвищення загального рівня комунікативної компетентності й сприяє професійному становленню майбутніх фахівців.

Висновки до розділу 2

У межах констатувального етапу було визначено та обґрунтовано систему критеріїв і показників сформованості комунікативних компетентностей (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-поведінковий, рефлексивний), підібрано й адаптовано комплекс

діагностичних методик (анкети, тести, карти спостереження, опитувальник ціннісних орієнтацій). Це дало змогу об’єктивно зафіксувати вихідний стан комунікативної компетентності здобувачів експериментальної та контрольної груп. Результати констатувального етапу засвідчили переважання середнього рівня за всіма критеріями, обмежену кількість здобувачів із високими показниками та наявність помітної групи осіб із низьким рівнем сформованості комунікативних компетентностей.

На основі виявлених проблем було розроблено структурно-функціональну модель формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО, змістовним ядром якої став авторський спецкурс «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця». У розділі розкрито мету, завдання, зміст, модульну структуру та програму спецкурсу, що передбачає послідовну роботу з мотиваційно-ціннісним, когнітивним, комунікативно-поведінковим і рефлексивним компонентами. Особлива увага приділена використанню інтерактивних методів і вправ (дискусії, рольові ігри, тренінги, аналіз кейсів, командні завдання), які забезпечують активну позицію здобувачів і моделювання професійно значущих ситуацій спілкування.

Формувальний етап дослідження було організовано поетапно (підготовчий, основний, рефлексивно-аналітичний). На підготовчому етапі здійснювалося планування програми, добір інтерактивних вправ і створення психологічно безпечного освітнього середовища. На основному етапі відбувалося систематичне впровадження спецкурсу в експериментальній групі, що забезпечило цілеспрямований вплив на всі компоненти комунікативної компетентності. Рефлексивно-аналітичний етап був спрямований на усвідомлення здобувачами власної динаміки, формування особистих планів розвитку комунікативних умінь та підготовку до контрольної діагностики.

Результати контрольного етапу, отримані шляхом повторного застосування комплексу діагностичних методик у експериментальній та контрольній групах, показали істотну позитивну динаміку в

експериментальній групі за всіма критеріями: зросла частка здобувачів із високим рівнем мотиваційної, когнітивної, поведінкової та рефлексивної компонент, суттєво зменшилася кількість осіб із низьким рівнем сформованості комунікативних компетентностей. У контрольній групі зміни мали обмежений, переважно «природний» характер і не призвели до якісного перерозподілу рівнів.

Узагальнення інтегральних показників засвідчило, що в експериментальній групі відбувся перехід від переважно середнього рівня загальної сформованості комунікативних компетентностей до домінування високого рівня, тоді як у контрольній групі структура рівнів залишилася практично незмінною. Це дозволяє зробити висновок про ефективність розробленої структурно-функціональної моделі та авторського спецкурсу, побудованих на основі інтерактивних вправ, як педагогічного засобу цілеспрямованого розвитку комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснене теоретичне та емпіричне дослідження проблеми формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО за допомогою інтерактивних вправ дозволяє нам зробити ряд висновків узагальнюючого характеру.

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено що комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою особистості, яка поєднує знання про особливості професійної комунікації, систему ціннісних ставлень до спілкування, практичні вміння взаємодіяти з різними суб'єктами освітнього і виробничого процесу та здатність до рефлексії власної комунікативної поведінки. Виокремлено її основні компоненти: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-поведінковий та рефлексивний. Зростаючі вимоги ринку праці, цифровізація професійної діяльності, посилення значущості командної роботи та сервісної взаємодії зумовлюють потребу у високому рівні комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Водночас традиційні форми навчання орієнтовані переважно на передачу знань, а не на відпрацювання реальних моделей професійного спілкування, що створює суперечність між соціальним запитом і реальним станом підготовки здобувачів.

2. Уточнено сутність інтерактивного навчання як суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що забезпечує активну позицію здобувача, діалогічність, співпрацю та рефлексію. Систематизовано види інтерактивних вправ (дискусії, рольові ігри, тренінгові завдання, аналіз кейсів, командні проєкти) та показано, які саме компоненти комунікативної компетентності вони розвивають.

3. Розроблено й теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель формування комунікативних компетентностей здобувачів ЗПО за допомогою інтерактивних вправ. Модель включає цільовий, змістовий, процесуально-діяльнісний та результативно-оцінювальний блоки й передбачає поетапне формування мотиваційно-ціннісного, когнітивного,

комунікативно-поведінкового та рефлексивного компонентів на основі систематичного залучення здобувачів до інтерактивної діяльності.

4. У межах констатувального етапу було визначено та обґрунтовано систему критеріїв і показників сформованості комунікативних компетентностей (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативно-поведінковий, рефлексивний). Загальна вибірка дослідження складалася з 38 здобувачів професійної освіти: експериментальна група (ЕГ) – 19 осіб, контрольна група (КГ) – 19 осіб. Із використанням комплексу методик (анкетування, тестування, спостереження, опитувальник ціннісних орієнтацій), виявлено, що в експериментальній та контрольній групах домінує середній рівень за всіма критеріями, при обмеженій частці осіб із високими показниками та наявності помітної групи здобувачів із низьким рівнем комунікативної компетентності. Це підтвердило актуальність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи. Розроблено та впроваджено авторський спецкурс «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця» як змістовно-організаційне ядро моделі. Спецкурс має модульну структуру (комунікація як цінність; теоретичні основи професійної комунікації; практика ефективного спілкування; рефлексія та самовдосконалення), включає систему інтерактивних вправ і забезпечує комплексний вплив на всі компоненти комунікативної компетентності. Його впровадження в експериментальній групі дозволило створити освітній простір, наближений до реальних професійних ситуацій спілкування. Експериментально підтверджено ефективність розробленої моделі та авторського спецкурсу. Результати контрольного етапу показали істотну позитивну динаміку в експериментальній групі за всіма критеріями: зросла частка здобувачів із високим рівнем мотиваційно-ціннісного ставлення до комунікації, суттєво збільшився відсоток респондентів із високим рівнем когнітивної обізнаності щодо професійної комунікації, помітно підвищився рівень комунікативно-поведінкових умінь (уміння вести діалог, працювати в команді, конструктивно вирішувати конфлікти), а також рефлексивної здатності до самоаналізу

власного спілкування. Водночас у контрольній групі зміни були незначними й носили переважно спонтанний характер. Отримані результати дають підстави вважати, що розроблена модель є ефективною педагогічною технологією, здатною забезпечити цілеспрямоване підвищення комунікативної компетентності здобувачів ЗПО.

Таким чином, підтверджено, що цілеспрямоване формування комунікативних компетентностей здобувачів професійної освіти ЗПО буде ефективним за умови: науково обґрунтованого визначення структури комунікативної компетентності та критеріїв її сформованості; розробки й впровадження структурно-функціональної моделі, що інтегрує інтерактивні методи навчання; створення мотиваційно насиченого, рефлексивно орієнтованого освітнього середовища та систематичної діагностики динаміки розвитку комунікативних умінь.

Виконана робота не вичерпує всіх питань досліджуваної проблеми. Подальшого наукового опрацювання потребують такі аспекти, як довготривалі ефекти формувального впливу на комунікативні компетентності здобувачів, можливості адаптації запропонованої структурно-функціональної моделі до умов дистанційного та змішаного навчання, специфіка формування комунікативної компетентності в здобувачів різних професійних напрямів і кваліфікаційних рівнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активні та інтерактивні методи навчання. Укладач Кравчина О.С. К. : ЦІППО АПН України, 2003. 32 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : колективна монографія* / кол. авт.: Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко та ін. ; за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К. І. С., 2004. С. 47–52.
3. Бібік Н. М. Аналіз суперечностей в запровадженні компетентнісного підходу в освітній практиці України. *Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів : аналіт. звіт про результати дослідж.* / наук. ред. Бібік Н. М. ; М-во освіти і науки України. Київ, 2010. С. 6–12.
4. Бількевич Н. А., Кавецька Н. А., Чернець Т. Ю. Інтерактивні методи навчання як методологічна основа тренування комунікативних навичок студентів медичного закладу вищої освіти. *Медична освіта*. 2023. № 3. С. 26–31.
5. Бойчук О. Ю. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників сфери послуг : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна. Київ, 2021. 20 с.
6. Бурдун В. Активні й інтерактивні методи навчання, як засіб активізації навчальної діяльності здобувачів професійної освіти. *Проблеми та інновації в природничо-математичній, технологічній і професійній освіті : збірник матеріалів XIV-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції, м. Кропивницький, 20 листопада – 8 грудня 2022 року*. Кропивницький : РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2022. С. 22–23.

7. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник української мови. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
8. Вітюк Н. Р. Комунікативна компетентність як чинник соціальної мобільності особистості. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2010. Вип. 17., Ч. 1. С. 41–50.
9. Волкова Н. П., Полторак В. А. Компетентність у здійсненні професійної комунікації майбутнього соціального педагога. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* 2014. № (2). С. 31–36.
10. Гай Н. Використання інтерактивних технологій на уроках спецдисциплін. *Педагог професійної школи : методичний посібник*. Київ : ІПТО АПН України, 2009. Вип. 1. С. 57–64.
11. Галицький О. В., Джурляк А. В. Використання хмарного сервісу Wordwall у навчальному процесі закладу вищої освіти. *Освітній дискурс.* 2024. Т. 48 (1–3). С. 81–96.
12. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
13. Гончар Т. І. Комунікативна компетентність : суть, структура, розвиток. *Вісник КНУКіМ. Педагогіка*. 2001. № 5. С. 9–17.
14. Гребенькова Г. Формування професійних компетентностей здобувачів професійної освіти. *Післядипломна освіта в Україні.* 2018. № 1. С. 89–92.
15. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 ; АПН України, Ін-т вищ. освіти. К., 2006. 227 с.
16. Добротвор О. В. Комунікативна компетентність як предмет наукового дослідження. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2013. Вип. 3. С. 56–62.

17. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї : дис... канд. пед. наук : 13.00.05 ; Ін-т пробл. виховання АПН України. К., 2007. 208 с.
18. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звєрєвої. Київ, Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
19. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси : ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. 605 с.
20. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посіб. Київ : АПН, 2002. 136 с.
21. Касаткіна О. В. Психолого-педагогічні основи розвитку комунікативної компетентності студентів (на прикладі вивчення англійської мови) : автореф. дис... канд. психол. наук. Івано-Франківськ, Прикарпат. нац. ун-т ім. В.Стефаника, 2007. 20 с.
22. Кобзар Т. Л. Комунікативна компетентність : психологічний підхід до проблеми. *Вісник Житомирського державного пед. ун-ту*. 1998. № 4. С. 46–49.
23. Коваль С. Б. Психологічні чинники розвивальної комунікативної ситуації у вищих закладах освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
24. Козубенко К. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців туристичного обслуговування із застосуванням інтерактивних технологій : автор. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. К., 2019. 19 с.
25. Корніяка О. М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. Вип.3. С. 294–316.

26. Коць М. О. Комунікативна компетентність як складова професіоналізму майбутнього педагога. *Практична психологія та соціальна робота.* 2007. № 1. С. 52–58.
27. Низовець О. А. Огляд різних підходів до дослідження комунікативної компетентності особистості. *Актуальні проблеми психології.* Ніжин : НДУ, К. : Міланік, 2007. Т. 10. С. 51–53.
28. Ничкало Н. Г. Трансформація професійно-технічної освіти України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2008. 200 с.
29. Ничкало Н. Г. Дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_4_15 (дата звернення: 11.11.2025).
30. Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу у контексті інноваційних процесів розвитку освіти у країнах світу. *Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору : зб. наук. праць /* за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука; Інститут засобів навчання АПН України. Київ : Атіка, 2004. С. 158– 169.
31. Овчарук О. В. Перспективи запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти. *Компетентнісна освіта: від теорії до практики.* Київ : Плеяди, 2005. С. 40–49.
32. Паламар С. П. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1–2. С. 267–278.
33. Пилаєва Т. В., Туренко Р. Л. Роль інтерактивних методів у розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти. *International scientific and practical conference «Problems of students in universities and new ways of solving them» (February 04–07, 2025).* Paris, France : International Science Group. 2025. С. 188–192.

34. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 15–24.
35. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.
36. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» від 23.11.2011 № 1341. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.10.2025).
37. Пшенична О. С. Цифрові та мультимедійні технології в профільній середній та фаховій передвищій освіті : навч. посіб. для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Середня освіта» освітньо-професійної програми «Середня освіта (Історія)». Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 146 с.
38. Романчук Н. О., Романчук Н. І. Компетентнісний підхід в освіті: Концепції, суть, зміст. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2018. № 4. С. 119–122.
39. Романюк В., Лещенко А. Інтерактивні методи навчання у формуванні професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2023. № 1. С. 34–41.
40. Руденко Н. Інтерактивність як спосіб ефективної взаємодії і навчання студентів. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 1. С. 25–29.
41. Семеног О. М., Насілєнко Л. А. Професійна комунікативна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. 324 с.

42. Сердюк Т. В. Інтерактивні технології навчання суспільних дисциплін як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2010. 21 с.
43. Славко Т. С., Лень А. В. Використання інтерактивних вправ у закладах освіти: можливості та підходи. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Тернопіль, 10 квітня, 2025 р*. Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2025. С. 109–110.
44. Сушенцева Л. Формування професійної мобільності фахівців у системі професійно-технічної освіти (від раннього середньовіччя до початку xx століття). *Обрії*. 2018. № 1 (46). С. 66–70.
45. European Commission. Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competences for Lifelong Learning. Brussels : Official Journal of the European Union, 2006. URL: https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF (дата звернення: 19.11.2025).
46. European Commission. Key Competences for Lifelong Learning. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2018. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&rid=7 (дата звернення: 19.11.2025).
47. Hoffmann T. The meanings of competency. *Journal of European Industrial Treining.* 1999. Vol. 5, № 4. P. 184–192.
48. Hymes D. On communicative competence. *Sociolinguistics: Selectedreadings* / eds. J. Pride, J. Holmes. Harmondsworth, UK : Penguin, 1972. P. 269–293.

49. The European Indicator of Language Competence. Report from theEducation Council to the European Council (Barcelona, March 2002). URL : http://www.edu.languagelearning.com.ua
50. Wiemann J. M., Backlund P. Current theory and research in communicative competence. Review of Educational Research. 1980. № 50. pp. 185–198.

Додаток 1

Анкета «Ставлення до професійної комунікації» (авторська)

Інструкція для здобувачів: перед вами висловлювання, що стосуються вашого ставлення до спілкування та професійної комунікації. Будь ласка, уважно прочитайте кожне твердження і оберіть варіант відповіді, який найточніше відображає вашу думку, за 5-бальною шкалою:

1 – повністю не згоден;

2 – скоріше не згоден;

3 – важко відповісти;

4 – скоріше згоден;

5 – повністю згоден.

Не існує «правильних» або «неправильних» відповідей. Важлива ваша щирість.

Твердження

1. У моїй майбутній професії вміння спілкуватися з людьми є дуже важливим.
2. Я відчуваю потребу удосконалювати свої навички спілкування.
3. Мені цікаво брати участь у дискусіях, дебатах, рольових іграх.
4. Я хочу навчитися впевнено висловлювати власну думку в групі.
5. Для мене важливо вміти ладнати з різними людьми, навіть якщо наші погляди не збігаються.
6. Я вважаю, що без розвинених комунікативних умінь важко досягти професійного успіху.
7. Мені подобається працювати у парах та групах, а не тільки виконувати індивідуальні завдання.
8. Я позитивно ставлюся до інтерактивних занять (тренінгів, обговорень, рольових ігор).
9. Я відчуваю задоволення, коли мені вдається домовитися з людьми

в складній ситуації.

10. Я хотів(ла) б навчитися краще аргументувати власну точку зору.

11. Мені цікаво спостерігати, як спілкуються інші, і задумуватися, чому вони обрали саме такі слова чи поведінку.

12. Я готовий(а) витрачати свій час і зусилля на розвиток комунікативних умінь.

13. Мені некомфортно в ситуаціях, коли потрібно активно спілкуватися з малознайомими людьми. (зворотне твердження)

14. Я вважаю, що комунікативні навички можна й потрібно спеціально розвивати.

15. Мені важливо, яке враження справляє на інших моя манера спілкування.

Обробка результатів:

Підраховується сумарний бал за всіма твердженнями (1–15).

За потреби враховується зворотне твердження (№13 – його можна перекодувати).

Додаток 2

Тест «Основи професійної комунікації» (авторський)

Інструкція для здобувачів: перед вами тест із 20 запитань. До кожного подано кілька варіантів відповідей. Уважно прочитайте завдання й оберіть одну правильну відповідь. Обведіть її або позначте хрестиком. Час виконання – 20–25 хвилин.

Тестові завдання

1. Професійна комунікація – це:

а) будь-яке спілкування з друзями;

б) спілкування, пов’язане з виконанням професійних обов’язків;

в) лише ділове листування;

г) спілкування в соціальних мережах.

2. До вербальних засобів комунікації належать:

а) міміка, жести, постава;

б) слова, речення, усне й писемне мовлення;

в) колір, музика;

г) технічні засоби зв’язку.

3. До невербальних засобів комунікації належать:

а) інтонація, міміка, жести;

б) правильно побудовані речення;

в) граматика та орфографія;

г) лише зміст висловлювання.

4. Активне слухання передбачає:

а) мовчати й не дивитися на співрозмовника;

б) час від часу кивати, не слухаючи змісту;

в) уважно слухати, уточнювати, ставити запитання, перефразовувати;

г) перебивати, щоб швидше висловити свою думку.

5. Яка риса є важливою для професійного спілкування?

а) агресивність;

б) замкненість;

в) доброзичливість;

г) байдужість.

6. Конструктивне розв’язання конфлікту передбачає:

а) уникнення будь-яких розмов;

б) звинувачення іншої сторони;

в) спільний пошук рішення з урахуванням інтересів обох сторін;

г) підвищення голосу для досягнення своєї мети.

7. Етикет професійного спілкування передбачає:

а) вживання жаргону та сленгу;

б) ввічливе звертання, повагу до співрозмовника;

в) перебивання співрозмовника заради економії часу;

г) ігнорування думки клієнта.

8. До прикладів професійної комунікації належать:

а) переписка в особистому чаті з другом;

б) обговорення виробничого завдання в бригаді;

в) спілкування в ігровому чаті;

г) сварка вдома з родичами.

9. Яка з наведених дій сприяє налагодженню взаєморозуміння?

а) іронічні зауваження;

б) уважне слухання та уточнюючі запитання;

в) демонстративне мовчання;

г) ігнорування реакції співрозмовника.

10. Що означає «аргументувати свою думку»?

а) говорити якомога довше;

б) повторювати одну і ту саму фразу;

в) наводити логічні докази, приклади, пояснення;

г) говорити голосніше, ніж інші.

11. Професійна культура мовлення включає:

а) лише знання граматики;

б) правильну вимову, добір слів, дотримання норм етикету;

в) використання модних англіцизмів;

г) жести і міміку.

12. У ситуації критики вашої роботи найкраще:

а) одразу перейти в напад;

б) образитися й припинити спілкування;

в) вислухати зауваження, уточнити незрозуміле, зробити висновки;

г) ігнорувати будь-які зауваження.

13. До основних функцій професійного спілкування належать:

а) розважальна;

б) виробнича, інформаційна, координуюча;

в) виключно емоційна;

г) рекламна.

14. Який стиль спілкування є найбільш ефективним у професійній взаємодії?

а) авторитарний (силовий тиск);

б) пасивно-уникаючий;

в) партнерський (діалогічний);

г) агресивно-конфронтаційний.

15. Якщо клієнт висловлює незадоволення послугою, правильно:

а) звинуватити його в необ’єктивності;

б) зробити вигляд, що нічого не сталося;

в) вислухати, вибачитися за незручності, запропонувати варіанти вирішення;

г) припинити розмову.

16. У професійному спілкуванні важливо:

а) говорити без пауз;

б) говорити швидко та голосно;

в) враховувати особливості співрозмовника, його настрій та ситуацію;

г) дотримуватися тільки власних правил.

17. «Зворотний зв’язок» у спілкуванні – це:

а) повторення власних слів;

б) реакція співрозмовника на повідомлення;

в) внутрішні думки людини;

г) технічний шум.

18. До прикладів некоректної поведінки в спілкуванні належать:

а) перебивання, сарказм, грубі жарти;

б) уважне слухання;

в) уточнюючі запитання;

г) доброзичливий тон.

19. Яка якість найбільше допомагає у роботі з людьми?

а) байдужість;

б) емпатія (здатність співпереживати);

в) надмірна суворість;

г) відстороненість.

20. Вислів «спільне розв’язання проблеми» у спілкуванні означає:

а) нав’язування своєї думки;

б) пошук компромісу з урахуванням інтересів усіх сторін;

в) відмову від власної позиції;

г) уникнення обговорення.

Правильні відповіді:

1–б; 2–б; 3–а; 4–в; 5–в; 6–в; 7–б; 8–б; 9–б; 10–в; 11–б; 12–в; 13–б; 14–в; 15–в; 16–в; 17–б; 18–а; 19–б; 20–б.

Обробка результатів:

1 бал – за кожну правильну відповідь. Максимум – 20 балів.

Додаток 3

Карта спостереження «Комунікативна поведінка здобувача в групі» (авторська)

Інструкція для викладача / експерта:

Під час інтерактивної роботи заповніть для кожного здобувача карту спостереження. Оцініть прояви кожного параметра за 5-бальною шкалою:

1 – проявляється дуже рідко / дуже слабко

2 – рідко, нестійко

3 – іноді, на середньому рівні

4 – часто, загалом виражено

5 – стабільно, яскраво виражено

Карта спостереження

ПІБ здобувача: _____

Група: _____ Дата: _____

Форма діяльності (дискусія, рольова гра, проєкт тощо): _____

№	Параметр спостереження	Опис прояву	1	2	3	4	5
1	Активність у спілкуванні	Чи бере участь у обговоренні, ініціює висловлювання, ставить запитання, реагує на репліки.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Аргументованість висловлювань	Наскільки логічно й переконливо обґрунтовує свою позицію, наводить приклади, пояснення.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Уміння працювати в групі	Чи враховує думку інших, здатний домовлятися, сприяє спільному рішенню, не домінує надмірно.	☐	☐	☐	☐	☐

Примітки спостерігача (якісні коментарі):_____

Обробка результатів:

За кожним параметром обчислюється бал (1–5).

Додаток 4

Анкета «Рефлексія власних комунікативних умінь» (авторська)

Інструкція для здобувачів:

Перед вами твердження про те, як ви ставитеся до власного спілкування. Оцініть, наскільки кожне твердження відповідає вам, за 5-бальною шкалою:

1 – повністю не згоден

2 – скоріше не згоден

3 – важко відповісти

4 – скоріше згоден

5 – повністю згоден

Відповідайте чесно, результати будуть використані тільки в узагальненому вигляді.

Анкета

1. Після важливих розмов я зазвичай замислююся, що сказав(ла) і як мене сприйняли.
2. Я помічаю свої помилки у спілкуванні й намагаюся їх виправляти.
3. Мені цікаво дізнаватися, як інші люди оцінюють мою манеру спілкування.
4. Якщо мені вказують на недоліки в спілкуванні, я готовий(а) це обговорити й зробити висновки.
5. Я можу назвати свої сильні сторони у спілкуванні.
6. Я можу назвати свої слабкі сторони у спілкуванні.
7. Я готовий(а) змінювати свою поведінку в спілкуванні, якщо бачу, що вона не приводить до бажаних результатів.
8. Я іноді повторюю одні й ті самі помилки в спілкуванні і нічого з цим не роблю. (зворотне твердження)
9. Я ставлю собі завдання, пов’язані з розвитком комунікативних умінь (наприклад: «буду більше слухати», «буду спокійніше реагувати на

критику»).

10. Я вмію поставити себе на місце іншої людини, щоб краще зрозуміти її реакцію.

11. У конфліктній ситуації я намагаюся аналізувати не тільки поведінку інших, а й свою.

12. Я вважаю, що моя комунікація може й повинна ставати кращою з часом.

Обробка результатів:

Підраховується сумарний або середній бал.

Зворотне твердження (№8) перекодовують за потреби.

Додаток 5

Опитувальник ціннісних орієнтацій

(адаптація М. Рокича «Комунікація як професійна цінність»)

Інструкція для здобувачів:

Перед вами два списки цінностей.

Спочатку розташуйте термінальні цінності (життєві цілі) у порядку їхньої важливості для вас:

поставте цифру «1» біля тієї цінності, яка є для вас найважливішою;

далі нумеруйте «2», «3», … до «10».

Потім так само ранжуйте інструментальні цінності (якості, способи дії).

Не існує «правильних» чи «неправильних» відповідей. Важливим є те, як ви реально розставляєте життєві пріоритети.

Список термінальних цінностей (життєві цілі)

(проставте ранги від 1 до 10)

□ Цікава робота з людьми

□ Справжня дружба

□ Взаєморозуміння з оточуючими

□ Сімейне благополуччя

□ Матеріальна забезпеченість

□ Особистий успіх

□ Здоров’я

□ Свобода

□ Впевненість у завтрашньому дні

□ Самореалізація

Список інструментальних цінностей (якості, способи дії)

(проставте ранги від 1 до 10)

□ Товариськість

□ Комунікабельність

□ Терпимість (толерантність)

□ Ввічливість

□ Відповідальність

□ Наполегливість

□ Організованість

□ Самоконтроль

□ Дисциплінованість

□ Чесність

Обробка результатів:

Виділяються «комунікативні» цінності: із термінальних: «Цікава робота з людьми», «Справжня дружба», «Взаєморозуміння з оточуючими»; з інструментальних: «Товариськість», «Комунікабельність», «Терпимість (толерантність)».

За кожною з цих цінностей фіксується її ранг.

Для перетворення у бали застосовується зворотне кодування, наприклад:

1 місце – 5 балів

2 місце – 4 бали

3 місце – 3 бали

4 місце – 2 бали

5–10 місце – 1 бал

Підраховується сумарний бал значущості комунікативних цінностей (мінімум – 6, максимум – 30 балів) і далі визначається рівень (високий/середній/низький).

Додаток 6

Навчальна програма спецкурсу «Комунікативна компетентність майбутнього фахівця»

Модуль	Тема заняття	К-сть годин	Основний зміст	Форми та методи роботи
Модуль 1. Комунікація як професійна цінність	Комунікативна компетентність майбутнього фахівця: сутність, структура, значення	2	Поняття «комунікація», «професійна комунікація», «комунікативна компетентність»; значення спілкування в сучасних професіях; очікування до комунікативних умінь фахівця	Міні-лекція з елементами бесіди; мозковий штурм «Яким має бути комунікабельний фахівець?»; групова дискусія
	Комунікація як цінність у професійному становленні	2	Комунікативні цінності: взаєморозуміння, співпраця, повага; вплив особистісних цінностей на стиль спілкування; мотивація до розвитку комунікативних умінь	Вправа «Ціннісна лінійка»; робота в малих групах («Мої професійні цінності»); обговорення результатів анкети ставлення до професійної комунікації
Модуль 2. Теоретичні основи професійної комунікації	Основи вербальної і невербальної професійної комунікації	2	Види комунікації; вербальні й невербальні засоби; роль інтонації, міміки, жестів; основи професійної мовленнєвої культури	Міні-лекція; аналіз відеофрагментів; вправа «Зрозумій без слів»; робота в парах із відпрацюванням вербальних і невербальних засобів
	Етикет, бар'єри та правила ефективної професійної комунікації	2	Правила мовленнєвого етикету; типові бар'єри спілкування (емоційні, смислові, статусні); шляхи їх подолання	Аналіз кейсів «Успішна/неуспішна взаємодія»; групова робота над правилами ефективного спілкування; дискусія «Що

				заважає нам домовлятися?»
Модуль 3. Практика ефективного спілкування	Навички діалогу та активного слухання	2	Структура діалогу; техніки активного слухання (уточнення, перефразування, резюме); підтримка контакту	Комунікативний тренінг; вправи в парах «Активний слухач», «Перефразуй і уточни»; рольові міні-сценки
	Аргументація, переконання та конструктивна критика	2	Принципи аргументації; логічна побудова висловлювання; відмінність між конструктивною і неконструктивною критикою; прийняття критики	Мозковий штурм «Сильні аргументи»; рольові ігри «Переконай партнера»; вправа «Я-повідомлення»; робота в малих групах
	Спілкування в ситуаціях конфлікту та командна взаємодія	2	Типові конфліктні ситуації у професійній діяльності; стилі поведінки в конфлікті; принципи співпраці в команді	Розігрування конфліктних ситуацій; групові вправи на пошук компромісу; командне завдання з розподілом ролей і подальшою рефлексією
Модуль 4. Рефлексія та самовдосконалення	Самоаналіз власного стилю спілкування	2	Поняття рефлексії; сильні та слабкі сторони в комунікації; аналіз індивідуального досвіду участі в інтерактивних вправах	Індивідуальне заповнення анкети рефлексії; вправа «Мій профіль комунікації» (самооцінка + зворотний зв’язок від групи); групове обговорення
	Особистісний план розвитку комунікативної компетентності	2	Узагальнення результатів участі у спецкурсі; формулювання особистих цілей у сфері спілкування; планування кроків самовдосконалення	Вправа «Мої три кроки до кращої комунікації»; підсумкове рефлексивне коло; обговорення очікуваних змін у професійній діяльності